

Aggiunte correzioni
da me (rec. Croce,
Sec. Suppl. Bibl. Vich.)

p. 3) e
pag. 32 l. 16

© 2011 per l'edizione digitale

CSI Biblioteca di Filosofia - Università di Roma "La Sapienza"

<http://bibliotecafilosofia.uniroma1.it/>

Inr. 1864.

G. Gentile
1906

DE

ANTIQUISSIMA ITALORUM
SAPIENTIA

EX

Linguae Latinae Originibus
eruenta

LIBRI TRES

JOH. BAPTISTAE A VICO

NEAPOLITANI

Regii Eloquentiae Professoris.

NEAPOLI, clolcccx.
Ex Typographia Felicis Mosca
Permissu Publico.

PROOEMIUM.

DUm linguae latinae ori- *Occasio scriben-*
 gines meditarer , multo- *dorum.*
 rum bene sane verborum tam
 doctas animadverti , ut non a
 vulgari populi usu, sed interio-
 ri aliqua doctrina profecta esse
 videantur . Et sane nihil vetat,
 quin aliqua lingua philosophi-
 cis locutionibus referta sit ; si
 in ea gente multum philoso- *Linguae doctae*
 phia celebretur . Ex mea qui- *a nationum phi-*
 dem memoria promere id pos- *losophis.*
 sim, quod dum Aristotelaei Phi-
 losophi, & Galenici Medici flo-
 rebant , per ora hominum illi-

A 2 tera-

teratorum pervulgata erant fuga vacui, naturae aversiones & studia, quatuor humores, & qualitates, & innumera ejusmodi: postea vero quam neoterica Physice, & Medicina ars invaluit, vulgus hominum passim audias sanguinis circumlaticionem, & coagulatum, utilia noxiaque fermenta, aëris pressuram, & alia id genus loqui. Ante Hadrianum in Caes. hae voces, *ens, essentia, substantia, accidens* latinis inaudita; quia Aristotelis metaphysice incognita. Viri docti post ea tempora eam celebrarunt; & ea vocabula divulgata. Quapropter cum latinam linguam locutionibus satis doctis scaterere notassem; & per scos Romanos usque ad Pyrrhi tempora nulli rei, praeterquam rusticae, & bellicae dedisse operam historia testetur; eas ab alia docta natione ipsos accepisse, & impru-

dentis usos esse conjectabam.

Nationes autem doctas, a quibus eas accipere possent, duas inuenio, Jones, & Hetruscos.

*Doctae Latinae
linguae origines
ab Ionibus, &
Hetruscis.*

De Jonum doctrina non est ut

multis doceam: cum in iis Ita-

lica Philosophorum secta, &

quidem doctissima, praestantif-

simaque floruerit. Hetruscos

*Secta Italica
sapientissima.*

autem eruditissimam gentem

fuisse, magnificorum doctrina

sacrorum, qua praestabat, con-

firmat. Ibi enim Theologia ci-

vilis excolta est, ubi Theolo-

gia naturalis excolitur: ibique

religiones augustiores, ubi di-

gniores de Summo Numine o-

piniones habentur: & ideo apud

nos Christianos castissimae om-

nium ceremoniae, quia omnium

sanctissima de Deo dogmata.

Sed & Architectura ceterarum

simplicissima Hetruscorum, gra-

ue argumentum praebet, eos

in geometria Graecis priores

fuisse. Ab Ionibus autem bo-

*Hetrusci meta-
physica doctissi-
mi.*

*Hetrusci geome-
tri: Graecis an-
tiquiores.*

6 Prooemium

nam & magnam linguae partem ad Latinos importatam Ethymologica testatum faciunt. Ab Hetruscis autem religiones Deorum, & cum iis locutiones etiam sacras, & pontificia verba Romanos accersisse, constat. Quamobrem certo conjicio ab ea utraq; gente doctas verborum origines Latinorum provenisse; & ea de causa animum adjeci ad antiquissimam Italorum sapientiam ex ipsius latinae linguae originibus eruendam. Opus sane haecenus, quod sciam, intentatum: sed forsitan dignum quod inter *Francisci Baconis* desideria numeraretur: *Plato* enim in *Cratylo* eadem via praeferam Graecorum sapientiam assequi studuit. Quare quod *Varro* in *originibus*, *Julius Scaliger* de *caussis latinae linguae* *Franciscus Sanctius* in *Minerva*, ibidemque in *notis Gaspar Sciop-*

Hoc opus ad Cratyli Platonici exemplum.

Aliud ac Varronis, Scaligeri, Sanctii, Scioppisque.

Prooemium. 7

Scioppius praestiterunt, longo a nostro distat incepto. Ii enim ex philosophia, quam ipsi docti fuerant, & excolebant, linguae causas eruere, & systema comprehendere satagerunt: nos vero nullius sectae addicti, ex ipsis vocabulorum originibus, quaenam antiquorum sapientia Italorum fuerit, sumus indagaturi.

LIBER PRIMVS
METAPHYSICUS

LIBER SECUNDVS
PHYSICUS.

LIBER TERTIVS
MORALIS.

LIBER PRIMUS,
S I V E
METAPHYSICUS
Ad nobilissimum Virum
PAULLUM MATTHIAM
D O R I A M
Praestantissimum Philosophum
scriptus.

ET principio eas locutiones, quae conjecturae locum faciunt, quas prisci Italiae sapientes de primo vero, ac summo Numine, animoque humano opiniones haberent, hoc primo libro exequi; eumque Tibi, Vir amplissime, PAULLE MATTHIA DORIA, inscribere, seu potius in hoc libro de metaphysicis rebus, Te auspice, differere certum fuit: qui ut summum genere, & doctrina Philosophum decet, praeter cetera philosophica, his celsissimis studiis delectaris; & ea ipsa per summam magnanimitatem, & sapientiam excolis. Magni enim animi illud est, quod praecleara aliorum sublimium Philosophorum meditata admiraris quidem, & laudas; sed & majora de Te confidis, & praestas. Nec minoris sapientiae illud, quod unus recentiorum

rum

rum omnium primum verum
 in humanos usus deduxisti ; &
 altera via in Mechanicam, alte-
 ra in Civilem doctrinam deri-
 vasti ; & Principem omni mala
 regni arte , qua suum C. Tacit-
 us, & Nicolaus Macchiavellus
 imbuerunt , integrum formas:
 quo nihil ad Christianam legem
 conformius , nihil ad rerum-
 publicarum felicitatem exo-
 ptatius . Sed isthaec communia
 tua sunt erga quemvis merita,
 ad quem vel sola tui amplissi-
 mi , ac praeclarissimi nominis
 fama pervenerit. His autem tua
 erga me illa propria accedunt,
 quod me, & mea pro tua singu-
 lari humanitate benignissime
 excipias , Tuque potissimus me
 ad hujusmodi studia excitave-
 ris . Cum enim anno superiore
 super coena apud Te domi dis-
 fertationem habuissem , in qua
 ex his ipsis latinae linguae ori-
 ginibus naturam collocabam in
 mo-

motu, quo per vim cunei quaeque in sui motus centra compellerentur, & vi conversa a centro circumcirca expellerentur ad ambitum; & res omnes per systolem, & diastolem quandam gigni, vivere, & interire; Tu, & eximii hujus Civitatis doctrina viri, Augustinus Arianus, Hyacinthus de Christophoro, & Nicolaus Galitia me monuistis, ut eam rem a capite aggrederer, ut rite & ordine constabilita videretur. Itaque idem insistens originum latinarum iter haec Metaphysica sum meditatus, quae his nominibus Tibi inscribo: nam ex posterioribus curis aliquam praeclarissimis iis tribus viris dabo, in grati animi, & singularis observantiae testimonium.

B

De

De Vero, & Facto.

C A P. I.

Latinis verum, & factum idem. **L**atinis *verum*, & *factum* reciprocantur, seu, ut Scholarum vulgus loquitur, convertuntur; atque iisdem *idem est intelligere*, ac perfecte legere, & aperte cognoscere.

Quid intelligere. *Cogitare* autem dicebant, quod nos vernacula lingua dicimus *pensare*, & *andar raccogliendo*.

Quid cogitare. *Ratio* autem iisdem significabat, & arithmeticae elementorum collectionem, & dotem hominis propriam, qua brutis animantibus differt, & praestat: hominem autem vulgo describebant animantem *rationis participem*, non compotem usquequaque. Altrinssecus uti verba idearum, ita ideae symbola, & notae sunt rerum. Quare quem admodum legere ejus est, qui colli-

Homo rationis particeps dicitur.

colligit elementa scribendi, ex DE VERO, ET quibus verba componuntur; FACTO.

ita intelligere fit colligere omnia elementa rei, ex quibus perfectissima exprimatur idea.

Hinc conijcere datur, antiquos

Italiae sapientes in haec de ve-

ro placita concessisse: Verum

esse ipsum factum; ac proinde

in Deo esse primum verum,

quia Deus primus Factor; infi-

nitum, quia omnium Factor;

exactissimum, quia cum exti-

ma, tum intima rerum ei re-

praesentat elementa, nam con-

tinet. Scire autem fit rerum ele-

menta componere: unde men-

tis humanae cogitatio, divinae

autem intelligentia fit propria;

quod Deus omnia elementa re-

rum legit, cum extima, tum in-

tima, quia continet, & dispo-

nit: mens autem humana, quia

terminata est, & extra res cete-

ras omnes, quae ipsa non sunt,

rerum duntaxat extrema coa-

Verum est ipsum factum.

Cur in Deo primum verum.

Cur id infinitum.

Cur exactissimum.

Quid scire sit.

Hominis cogitatio, intelligentia Dei propria.

**DE VERO , ET
FACTO.**

*Verum divinum
imago rerum so-
lida , humanum
plana.*

*Scientia est co-
gnitio modi, quo
res fiat ,*

*Cur antiquis
Italiae Philoso-
phis verum idem
ac factum.*

ctum eat , nunquam omnia col-
ligat : itaut de rebus cogitare
quidem possit , intelligere au-
tem non possit ; quare particeps
fit rationis, non compos . Quae
ipsa ut similitudine illustrem,
verum divinum est imago re-
rum solida , tanquam plasma;
humanum monogramma , seu
imago plana, tanquam pictura:
& quemadmodum verum divi-
num est , quod Deus dum co-
gnoscit, disponit ac gignit ; ita
verum humanum sit , quod ho-
mo dum novit , componit item
ac facit : & eo pacto scientia fit
cognitio generis , seu modi,
quos res fiat , & qua dum mens
cognoscit modum , quia ele-
menta componit , rem faciat;
solidam Deus quia comprehen-
dit omnia , planam homo quia
comprehendit extima. Quae sic
differtata quo facilius cum no-
stra Religione componantur,
sciendum est , antiquos Ita-
liae

liae Philosophos putasse ve- **DE VERO, ET**
rum, & factum converti: quia **FACTO.**

Mundum aeternum putarunt;
ac proinde Deum Ethnici Phi-

losophi coluerunt, qui sem-

per *ad extra*, quod nostra Theo-

logia negat, sit operatus. Qua-

re in nostra Religione, qua pro-

fitemur Mundum ex nihilo

creatum in tempore, res haec

opus habet distinctione, quod

verum creatum convertatur

cum facto, verum increatum

cum genito. Quemadmodum

Sacrae paginae elegantia vere

divina, Dei sapientiam, quae in

se omnium rerum ideas conti-

*In nostra Reli-
gione distinguen-
da res est.*

*Cur Sapientia
divina Verbum
appellatum.*

DE VERO, ET
FACTO.

Stiffimum reale verbum existit, quod cum ab aeterno cognoscatur a Patre, ab aeterno item ab eodem genitum est.

De origine, & veritate scientiarum.

§. I.

EX quibus antiquorum Italiae sapientum de vero placitis, & haec, quae in nostra Religione adhibetur, *geniti, & facti* distinctione, principio habemus, quod cum in uno Deo exacte verum sit, omnino verum profiteri debemus, quod nobis est a Deo revelatum; nec quaerere genus, quo modo verum sit, quod id omnino comprehendere nequeamus. Indidem originem scientiarum humanarum repetere; ac denique normam ad dignoscendum, quae verae sint, habere possimus. Deus scit omnia, quia in
se

*Cur Theologia
revelata omnium
certissima
scientia.*

se continet elementa, ex quibus omnia componit; homo autem studet dividendo ea scire. Itaque scientia humana naturae operum Anatome quaedam videtur. Etenim, illustris exempli causa, hominem in corpus & animum; & animum in intellectum ac voluntatem dissectuit; & a corpore excerpit, seu, ut dicunt, abstraxit figuram, motum, & ab his, uti ab omnibus aliis rebus extulit ens, & unum. Et metaphysica ens, Arithmetica unum, ejusque multiplicationem, Geometria figuram, ejusque commensus, Mechanica motum ab ambitu, Physica motum a centro, Medicina corpus, Logica rationem, Moralis voluntatem contemplatur. Sed de hac rerum Anatome idem ac de quotidiana humani corporis factum est: in qua acriores Physici non parum de situ, structura, & usu par-

DE ORIG. ET
VERIT. SCIENT.

Scientia humana est quaedam naturae Anatomie.

DE ORIG. ET VERIT. SCIENT. partium ambigunt, ne non per mortem liquoribus concretis, cessante motu & sectione ipsa, & situs & structura viventis corporis perierint, quamobrem earundem usus explorari non possit. Nam hoc ens, haec unitas, haec figura, motus, corpus, intellectus, voluntas, alia in Deo, in quo sunt unum, alia in homine, in quo divisa: in Deo vivunt, in homine pereunt. Cum enim Deus *eminenter*, ut Theologi Christiani loquuntur, sit omnia, & cum perennis entium generatio, corruptioque eum nihil demutent; quia eum nihil augent, nec minuunt; entia finita & creata sunt disposita entis infiniti ac aeterni; ita ut Deus unus sit vere ens, cetera entis sint potius. Quare *Plato*, quum absolute *ens* dicit, summum Numen intelligit. Sed quid Platone opus teste, cum Deus ipse nobis se ipsum

desi-

Objecta scientiarum in Deo alia ac in homine.

Deus ens, creata entis.

definiat. *Qui sum, Qui est*: tanquam singula quaeque prae eo non sint. Et nostri Ascetae, sive Metaphysici Christiani ita praedicant; nos prae Deo quantumlibet maximos, & quavis de causa maximos nihil esse. Et cum Deus unice unus sit, quia est infinitus (infinitum enim multiplicari non potest) creata unitas prae eo perit : & ob id ipsum prae eo perit corpus ; quia immensum dimensionem non patitur : perit motus, qui loco definitur, quia perit corpus ; nam corpore locus completur : ratio haec humana perit, quia cum Deus habeat intra se quae intelligit, & omnia praesentia habeat ; quae in nobis sunt ratiocinia, in Deo sunt opera : postremo haec nostra voluntas flexilis ; at Deus cum nullum alium sibi propositum finem habeat, quam seipsum ; cumque is sit optimus, ejus volun-

DE ORIG. ET
VERIT. SCIENT.

*Vere unum id,
quod multiplicari non potest,*

*Infinitum supra
corpus est, & loco non continetur.*

*Quae in homine
ratiocinia, in
Deo sunt opera.*

In homine arbitrium, in Deo voluntas ineluctabilis.

DE ORIG. ET VERIT. SCIENT. luntas ineluctabilis est . Et harum rerum vestigium, quas dis-

Latinis idem dividere , & minuere.

feruimus , in latinis locutionibus observamus : nam idem verbum *minuere* & diminutionem , & divisionem significat ; quasi quae dividimus non sint amplius quae erant composita, sed deminuta , mutata , corrupta.

Via resolutiva

An id ratio sit , cur via resolutiva, quam dicunt, sive per genera, & syllogismos, quae ab Aristotelaeis celebratur , vana

Per syllogismos vana.

Per numeros divinatoria.

comperiatur; sive per numeros, quam tradit Algebra , sit divinatoria ; sive per ignem , & menstrua, qua pergit Chémica, eat tentabunda ? Per haec igitur cum homo naturam rerum vestigabundustandem animad-

Per ignem , & menstrua tentabunda.

Abstractio mentis humanae vitio nata.

verteret , se eam nullo assequi pacto; quia intra se elementa, ex quibus res compositae existant, non habet; atque id fieri ex sua mentis brevitate , nam extra se habet omnia ; hoc suae mentis

vi-

viciū in utiles vertit usus, & abstractione, quam dicunt, duo sibi confingit; punctum, quod designari, & unum, quod multiplicari posset. Atqui utrumq; fictum: punctum enim, si designes, punctum non est; unum, si multiplices, non est amplius unum. Insuper pro suo jure sumpsit ab his in infinitum usque procedere; itaut lineas in immensum ducere, unum per innumera multiplicare sibi liceret. Atque hoc pacto mundum quemdam formarum, & numerum sibi condidit, quem intra se universum complecteretur: & producendo, vel decurtando, vel componendo lineas; addendo, minuendo, vel computando numeros infinita opera efficit, quia intra se infinita vera cognoscit. Neque enim in solis problematibus, sed in theorematis ipsis, quae vulgo sola contemplatione contenta esse pu-

DE ORIG. ET
VERIT. SCIENT.

*Abstractio scien-
tiae humanae
mater.*

*Homo sibi con-
fingit mundum
quemdam for-
marum, & nu-
merorum.*

*Mathesis scien-
tia operatrix.*

DE ORIG. ET VERIT. SCIENT. putantur, operatione opus est. Etenim dum mens colligit ejus veri elementa, quod contemplatur, fieri non potest quin faciat vera, quae cognoscit. Porro quia physicus non potest res ex vero definire, hoc est rebus suam cuique naturam addicere, & ex vero facere; id enim fas Dei est, nefas homini; nomina ipsa definit, & ad Dei instar ex nulla re substrata, tanquam ex nihilo res veluti creat, punctum, lineam, superficiem: ut puncti nomine intelligat quid, quod partes non habeat; appellatione lineae puncti excursus, sive longitudinem, latitudinis ac profunditatis expertem; acceptione superficiei duarum diversarum linearum in unum punctum coitionem, sive latitudinem cum longitudine, praecisa profunditate. Atque hoc pacto quando ei negatum est elementa rerum tenere, ex quibus

RES

Deus res ex vero definit.

Homo definit nomina.

res ipsae certo existant; elementa verborum sibi confingit, ex quibus ideae sine ulla controversia excitentur. Et id quoque sapientes Latinae linguae auctores fati perspexerunt; cum Romanos ita locutos esse sciamus, ut *quaestionem nominis, & definitionis* promiscue dicerent; & tunc quaerere definitionem putarent, cum quaerebant quid, verbo prolato, in comuni hominum mente excitaretur. Ex his vides idem humanae scientiae ac Chemicæ evenisse: uti enim haec, dum rei omnino irritae studet, praeter propositum humano generi utilissimam operariam artem, Spargiricam peperit; ita dum humana curiositas verum natura ei negatum vestigat, duas scientias humanae societati utilissimas genuit, Arithmeticam & Geometriam, atque ex his progenuit Mechanicam, om-

DE ORIG. ET
VERIT. SCIENT.

*Quaestio defini-
tionis, & nomi-
nis latinis idem.*

*Idem scientiae
humanae ac
Chemicæ evenit*

*Scientiae hu-
mano generi uti-
lissimae, quae
certissimae.*

C nium

DE ORIG. ET VERIT. SCIENT. *niium artium hominum generi
necessariarum parentem. Cum
igitur scientia humana nata sit
ex mentis nostrae vicio, nempe
summa ejus brevitate, qua ex-
tra res omnes est, & qua quae
noscere affectat non continet;
& quia non continet, vera, quae
studet non operatur; eae cer-
tissimae sunt, quae originis vi-
cium luunt, & operatione*

*Ea scientia di-
vinae similis e-
vadit, in qua
verum, & fa-
ctum convertun-
tur.* *scientiae divinae similes eva-
dunt, utpote in quibus verum
& factum convertantur. Atque
ex his, quae sunt haecenus dif-
fertata, omnino colligere licet,
veri criterium ac regulam ip-
sum esse fecisse: ac proinde no-
stra clara, ac distincta mentis
idea, nedum ceterum verorum
sed mentis ipsius criterium esse
non possit: quia dum se mens
cognoscit, non facit; & quia
non facit, nescit genus, seu mo-
dum, quo se cognoscit. Cumque
humana scientia ab abstractio-
ne*

*Veri criterium
est idipsum fe-
cisse.*

*Cur scientiae
inixus certae,
quae magis in
materia immer-
guntur.*

ne

ne fit , iccirco scientiae minus
certae , prout aliae aliis magis
in materia corpulenta immer-
guntur : uti minus certa Me-
chanice quam Geometria , &
Arithmetica , quia considerat
motum , sed machinarum ope:
minus certa physice , quam me-
chanice ; quia mechanica con-
templatur motum externum
circumferentiarum ; Physice in-
ternum centrorum : minus cer-
ta moralis quam Physica , quia
Physica considerat motus inter-
nos corporum , qui sunt a natu-
ra , quae certa est ; moralis scru-
tatur motus animorum , qui pe-
nitissimi sunt , & ut plurimum
a libidine , quae est infinita ,
proveniunt . Atque indidem in
Physica ea meditata probantur ,
quarum simile quid operemur :
& ideo praeclarissima habentur
de rebus naturalibus cogitata ,
& summa omnium consensione
excipiuntur , si iis experimenta

*Meditata Phy-
sica ea proban-
tur , quorum si-
mile quod opere-
mur.*

DE ORIG. ET apponamus, quibus quid natu-
 VERIT. SCIENT. rae simile faciamus. Et, ut uno
Verum huma- verbo absolvam, ita verum cum
num quādo cum bono convertitur, si quod ve-
bono converti- rum cognoscitur, suum esse a
tur. mente habeat quoque a qua co-
 gnoscitur: & ita scientia huma-
 na divinae sit imitatrix; qua
 Deus dum verum cognoscit, id
 ab aeterno *ad intra* generat, in
 tempore *ad extra* facit. Et ver
 criterium, quemadmodum apud
 Deum inter creandum est suis
 cogitatis bonitatem communi-
 casse: *vidit Deus, quod essen-*
bona; ita apud homines sit com-
 paratum, vera quae cognosci-
 mus, effecisse. Sed hae res quo
 munitiori sita sint loco, sunt a
 Dogmaticis, Scepticisque vin-
 dicanda.

De

De Primo Vero, quod Renatus Cartbesius meditatatur.

§. II.

NOstrae tempestatis Dogmatici ante Metaphysicam pro dubiis omnia vera habent, non solum quae in agenda vita posita sunt, ut moralia, & mechanica; sed & physica quoque, atque adeo mathematica: nam unam Metaphysicam esse docent, quae nobis indubium det verum, & ab eo, tanquam a fonte, secunda vera in alias scientias derivari: quod cum nulla ceterarum demonstrent esse quae sunt, & eorum aliud esse mentem, aliud corpus; non sunt quicquam certae de subjectis, de quibus agunt. Quare Metaphysicam ceteris scientiis proprios fundos, cui-

*Metaphysica
aliis scientiis
subjectum asse-
rit, cuique suum.*

C 3 que

DE PRIMO VE-
RO RENATI.

que suum asserere existimant. Itaque Magnus ejus Meditator^r jubet, qui ejus sacris initiari velit, eum non solum persuasione-
nibus, seu, ut loquuntur, prae-
judiciis, quae per sensus, falla-
ces nuncios usque ab infantia
conceperunt; sed etiam omni-
bus veris, quae per reliquas
scientias didicerant, castum adi-
re; & quoniam oblivisci no-
strum non est, mente si minus
tanquam tabula pura, saltem
uti libro involuto, quem postea
in meliori lumine evolvat, se ad
audiendos Metaphysicos appli-
cet. Igitur finis, qui Dogmati-
cos a Scepticis distinet, erit pri-
mum verum, quod nos ejus Me-
taphysica referat. Quodnam is
sit ita maximus Philosophus
docet. Homo in dubium revo-
care potest, an sentiat, an vi-
vat, an sit extensus, an denique
omnino sit: & in ejus argumen-
tum opem advocat cujusdam

*Qui finis Dog-
maticos inter, &
Scepticos.*

ge-

genii fallacis, qui nos decipere possit, non aliter ac apud *Ciceronem in Academicis* Stoicus, ut id ipsum probet, ad machinam confugit, & utitur somnio divinitus misso. Sed nullo sane pacto quis potest non esse conscius quod cogitet, & ex cogitandi conscientia colligere certo, quod sit. Quare primum verum aperit id esse Renatus: *Cogito: Ergo sum.* Et vero *Plautinus Sospia* non aliter, ac a genio fallaci Carthesii, aut a somnio divinitus immisso Stoici, a Mercurio, qui ipsius imaginem sumpserat, in dubium de se ipso adductus, an sit, ad idem instar meditabundus huic primo vero acquiescit.

DE PRIMO VERO RENATI.

*Genius fallax
Cartesii idem
ac somnium di-
vinitus immis-
sum Stoicorum.*

*Et Mercurius
ad simulatus Sos-
pia apud Plautum
in Amphitruone.*

*Certe aedepol quom illum
contemplo, & formam a-
gnosco meam,
Quemadmodum ego saepe in
speculum inspexi, nimis si-
milis est mei.*

Iti-

*Itidem habet petasium, ac
vestitum, tam consimile est,
atque ego:*

*Sura, pes, statura, tonsus, ocu-
li, nasum, dens, labra,
Malae, mentum, barba, collum:
totus quid verbis opus est.*

*Si tergum cicatricosum, nihil
hoc simili est similius.*

*Sed quom cogito, equidem
certo sum, ac semper fui.*

Sed Scepticus non dubitat se cogitare; quin profiteatur ita certum esse, quod sibi videre videatur, & tam obfirmat, ut id vel cavillis, kalumniis-que propugnet: nec dubitat se esse; quin curat sibi bene esse per assensus suspensionem: ne praeterquam quas ipsae res habent molestias, addat illas opinionis. Sed certitudinem, quod cogitet, conscientiam contendit esse, non scientiam, & vulgarem cognitionem, quae in indoctum quemvis cadat; ut

*Conscientia
alud a scientia.*

So-

Sofiam ; non rarum verum , & DE PRIMO VE-
exquisitum, quod tanta maximi RO RENATI.

Philosophi meditatione egeat
ut inveniatur . Scire enim est
tenere genus , seu formam, quo

res fiat : conscientia autem est *Quid scientia.*
eorum, quorum genus, seu for- *Quid conscientia.*
mam demonstrare non possu-

mus : itaut passim in vita agen-
da de rebus , quarum nullum
nobis edere signum , vel argu-

mentum datur , conscientiam
testem demus . At quanquam

consciis sit Scepticus se cogi-
tare , ignorat tamen cogitatio-

nis causas , sive quo pacto co-
gitatio fiat ; idque adeo nunc se

ignorare profiteretur , cum in
nostra Religione animum hu-

manum omni corpulentia pu-
rum quid esse profiteamur . Un-

de sentes illi, illaeque spinae , in
quas offendunt, & quibus se mu-

tuo compinguntur subtilissimi
nostrae tempestatis Metaphy-
fici , dum quaerunt quomodo

mens

*Cogitationis
causae occultae*

*Idque adeo in
nostra Religione.*

DE PRIMO VE- mens humana in corpus, corpus
RO RENATI. in mentem agat; cum tangere,

& tangi non possint nisi corporibus corpora. A quibus difficultatibus adacti ad occultam Dei legem tanquam ad machinam confugiunt, quod nervi mentem excitent, quum ab objectis externis moventur; & mens intendat nervos, quando ei agere collibitum sit. Itaque

Mens humana aranei similis a nostris Metaphysicis fingitur.

fingunt mentem humanam tanquam araneum, ita in contrario, ut ille in suae telae centro quiescere; & ubi quodvis telae filum alicunde motum sit, araneus id sentiat: quum autem araneus, immota tela, tempestatem praesentiscit, omnia suae telae fila commoveat. Atque haec occulta lex ab iis memoratur, quia ignoratur genus, quo cogitatio fiat: ac proinde se obfirmabit Scepticus, cogitandi scientiam non habere. Sed Dogmaticus replicaverit, Scepticum

An ex conscientia cogitandi scientia entis nascatur.

cum ex conscientia cogitandi scientiam entis acquirere ; cum DE PRIMO VE-
RO RENATI.

ex conscientia cogitandi incon-
cussa certitudo entis nascatur.

Nec quis certus omnino esse
potest, quod sit, nisi esse suum

ex re conficiat, de qua dubitare
non possit . Itaque Scepticus

non est certus se esse, quia id a
re omnino indubia non colligit.

Verum ad hæc Scepticus
negabit ex conscientia cogitan-

di scientiam entis acquiri. Nam
scire is contendit esse, nosse

causas, ex quibus res nascatur:
at ego qui cogito, mens sum

& corpus : & si cogitatio esset
caussa, quod sim; cogitatio esset

caussa corporis: atqui sunt cor-
pora, quae non cogitant . Quin

quia corpore, & mente con-
sisto, ea propter cogito: itaut

corpus, & mens unita sint co-
gitationis causa: nam si ego

solum corpus essem, non cogi-
tarem; si sola mens, intel-

lige-

*Scire per Scepti-
cos quidnam es-
set.*

DE PRIMO VE- ligerem . Enimvero cogitare
RO RENATI. non est caussa quod sim mens,
sed signum : atqui techmerium
caussa non est : techmeriorum
enim certitudinem cordatus
Scepticus non negaverit ; caus-
farum vero negaverit.

Adversus Scepticos.

§. III.

NEc ulla sane alia patet via,
qua Sceptis re ipsa con-
velli possit , nisi ut veri Crite-
rium sit id ipsum fecisse. Ii enim
celebrant illud , res sibi videri ;
quid autem re ipsa sint, ignora-
re: effecta fatentur , ac proinde
ea suas habere causas conce-
dunt ; sed causas se scire ne-
gant, quia ignorant genera, seu
formas , quibus quaeque res
fiant. Haec ab iis accepta contra
ipsum sic regeas. Haec causarum
comprehensio, qua continentur
omnia

omnia genera, seu omnes for- **CONTRA SCE-**
mae, quibus omnia effecta da- **PTICOS.**

ta sunt, quorum simulacra Sce-
ptici suis mentibus objici, &
quid re ipsa sint ignorare profi-
tentur; est primum verum, quia
comprehendit omnes, in quibus
etiam ultimae continentur: &
quia omnes comprehendit, est
infinite, nullam enim exclu-
dit: & quia omnes comprehen-
dit, prius corpore est, cujus sua
causa est, ac proinde spirita-
le quid est: quod est Deus,
& quidem Deus, quem Chri-
stiani profitemur: ad cujus veri
normam vera humana metiri
debemus: nempe ea vera esse
humana, quorum nosmet nobis
elementa fingamus, intra nos
contineamus, in infinite per
postulata producimus; & cum
ea componimus, vera, quae com-
ponendo cognoscimus, facia-
mus; & ob haec omnia genus,
seu formam, qua facimus, te-
neamus.

*Omniium com-
prehensio caus-
arum est Deus.*

*Scientia divi-
na humanae re-
gula.*

D De

*De Generibus, sive de
Ideis.*

C A P. II.

Genus, & Forma latinis idem

Species, & individuum, & simulacrum significat.

Genera quaratione infinita.

LAtini quum dicunt *genus*, intelligunt formam; quum *speciem*, duo sentiunt, & quod Scholae dicunt *individuum*, & simulacrum, sive *apparenza*. De generibus sectae Philosophorum omnes ea sentiunt esse infinita. Igitur necesse est antiquos Italiae Philosophos opinatos, genera esse formas, non amplitudine, sed perfectione infinitas, & quia infinitas, in uno Deo esse; species autem, seu res peculiare esse simulacra ad eas formas expressa. Et quidem si verum antiquis Italiae philosophis idem quod factum; genera rerum, non universalia Scholarum, sed formas fuisse necesse est. Formas autem intelligo
me-

metaphysicas, quae a physicis DE GENER. SI-
ita diversae sunt, ut forma pla- VE DE IDEIS.

stae a forma feminis. *Forma meta-*
Plastae enim forma, dum ad eam quid *physica forma*
formatur, manet idem, & sem- *plastae; forma*
per formato perfectior; forma *physica forma se-*
feminis, dum quotidie se expli- *minis.*

cat, demutatur, ac perficitur
magis; itaut formae physicae *Formae physicae*
sint ex formis metaphysicis for- *sunt ex meta-*
mata. Et quod non amplitudi- *physicis forma-*
ne, sed perfectione genera infi- *tae.*

nita existimanda, id utrorum *Formarum uti-*
utilitate collata dijudicare faci- *litas.*

le sit. Nam Geometria, quae syn-
thetica methodo traditur, nem- *Geometria per*
pe per formas, ideo tum opere, *formas cur tum*
tum opera certissima est, quia, a *opere, tum opera*
minimis in infinitum per sua *certissima.*

postulata procedens, docet mo-
dum componendi elementa, ex
quibus vera formantur, quae
demonstrat; & ideo modum
componendi elementa docet,
quia homo intra se habet ele-
menta, quae docet. At ob id

D 2 ip-

DE GENER. SI-VE DE IDEIS. ipsum Analysis, quanquam certum suum det opus, opera ta-

Cur eadem per species certa opere, incerta opera. men incerta est; quia ab infinito rem repetit, & inde descendit ad minima: atqui in infinito reperire omnia datur: at qua via reperire possis non datur.

Cur Artes ideales certo componeres finis. Artes autem certius diriguntur ad finem, quem sibi habent propositum, quae docent genera, seu modos, quibus res fiunt, ut Pictura, Sculptura, Plastica, Architectura; quam quae non

Cur conjecturales non item. docent, ut omnes conjecturales, in qua classe sunt Oratoria, Politica, Medicina: & illae ideo docent, quia obversantur circa prototypos, quos mens humana intra se continet; hae non docent, quia homo nullam formam rerum, quas conjicit, intra se habet. Et quia formae

Inutilitas generum Aristoteaeorum. individuae sunt, nam linea longa, seu lata, seu profunda unius plus minusve deformat faciem, ut nescias eandem esse; hinc fit, quod

quod scientiae, artesve quanto plus supra genera, non Platonica, sed Aristotelaea insurgunt, magis confundunt formas, & quanto magis magnificae evadunt, tanto minus utiles fiunt.

Quo nomine Aristotelis Physica hodie male audit, quod nimis sit universalis: quando contra genus humanum innumeris novis veris ditarunt ignis, & machina, instrumenta, quibus utitur recens Physica, rerum, quae sint similes peculiarium naturae operum, operatrix. Indidem Jurisprudencia non censetur, qui beata memoria justheticum, sive summum & generale regularum tenet; sed qui acri judicio videt in causis ultimas factorum peristases seu circumstantias, quae aequitatem, sive exceptiones, quibus lege universali eximantur, promereant. Optimi Oratores non ii, qui per locos communes va-

DE GENER. SIVE DE IDEIS.

Cur scientiae quo plus genericae minus utiles.

Physicae operatrix commoda.

Jurisprudenciar non regulis, sed exceptionibus censentur.

Oratores optimi, qui haerent in causis propriis.

D 3 gan.

DE GENER. SI-
VE DE IDEIS. gantur; sed qui, ut *Ciceronis*
judicio, & phrasi utar, *haerent*

Ex Historicis in propriis. Historici utiles, non
utiles qui? qui facta crassius, & genericas
causas narrant; sed qui ultimas
factorum circumstantias perse-
quuntur, & causarum peculia-
res referant. Et in artibus, quae

*Imitatores boni
in circumstan-
tiis melioratis
spectantur.*

imitatione constant, uti *Pictu-
ra, Sculptura, Plastica, Poetica,*
excellunt qui archetypum, a
natura vulgari desumptum, cir-
cumstantiis non vulgaribus, sed
novis ac miris exornant; aut ab
alio artifice expressum, propriis
ac melioribus distinguunt, ac
faciunt suum. Quorum sane ar-
chetyporum cum alii aliis me-
liores confingi possint; quia
semper exemplaria exemplis
praestant; Platonicum illas idea-
rum scalas construunt, & per
ideas alias aliis perfectiores, tan-
quam per gradus ad Deum
Opt. Max. ascendunt, qui in
se omnium continet optimas

*Unde scalae I-
dearum Plato-
nicarum.*

Quin

Quin & sapientia ipsa nihil aliud est, nisi solertia decori, qua sapiens ita in omnibus novis rebus loquatur, & agat; ut nihil acque aptum ad id aliunde desumptum accommodari possit. Itaque sapiens a longo, & multo rerum honestarum & utilium usu mentem quasi substantiam reddit, quo novarum rerum, uti sunt in se ipsis, expressas excipiat imagines; & non aliter paratus sit ex tempore loqui, & agere in omnibus rebus cum dignitate, ac fortis comparatum habet animum ad omnes terrores inopinatos. Atqui nova, mira, inopinata universalibus illis generibus non providentur. Quam ad rem fati commode Scholae loquuntur, quum genera materiam metaphysicam esse dicunt; si id ita accipiatur, ut mens per genera informis fiat quodammodo, quo facilius specierum induat formas.

DE GENER. SI-
VE DE IDEIS.

Sapientia non est de iis, quae genere continentur.

Ut genera sunt materia metaphysica.

DE GENER. SI-
VE DE IDEIS.

mas. Quod sane verum compe-
ritur : nam facilius facta & ne-
gocia percipit, uti percipi oportet,
qui genera seu simplices re-
rum ideas habet, quam qui pe-
culiaribus formis mentem in-
struxit, & ex iis peculiare alias
spectat : nam res formata diffi-
cile alii formatae rei aptatur.
Quare exemplis judicare, exem-
plis deliberare periculosum :
quia nunquam, aut perraro re-
rum circumstantiae congruunt
usquequaque. Atque hoc dif-
fert inter materiam physicam,
& metaphysicam. Physica ma-
teria ideo quamlibet formam
peculiarem educat, educit opti-
mam ; quia qua via educit, ea
ex omnibus una erat. Materia
autem metaphysica, quia pecu-
liare formae omnes sunt im-
perfectae, genere ipso, sive idea
continet optimam. Vidimus
utilitates formarum ; nunc uni-
versalium damna exequamur.

*Egregia inter
physicam, & me-
taphysicam ma-
teriam differen-
tia.*

*Universalium
damna.*

Loqui

Sive Metaphysicus. 45

Loqui universalibus verbis in- DE GENER. SI-
fantium est, aut barbarorum. In VE DE IDEIS.

Jurisprudentia, ut plurimum, In *Jurispru-*
sub ipso jure thetico, seu sub re- *dentia.*

gularum autoritate saepissime
erratur. In re medica, qui recta *Remedica.*

per theses pergunt, magis con-
tendunt ne corrumpantur syste-
mata, quam ut sanentur aegro-
ti. In vita agenda, quam saepe *In vita agenda.*

peccant, qui eam per themata
instituerunt? de quibus graeca

locutio nobis vernacula facta
est, quia *thematicos* istos homi-

nes appellamus. Omnes in Phi-
losophia errores ab homonymi-

mis, vulgo aequivocis nascun-
tur: aequivoca autem aliud non

sunt, nisi voces pluribus rebus
communes: nam sine generibus

aequivoca non essent: homines
enim naturaliter homonymiam

aversantur: cujus rei argumen-
to illud est, quod puer jussus ad

accersendum sine discrimine
Titium, ubi ejus nominis duo

sunt;

*Errores omnes
ex homonymia
generibus refe-
rendi.*

*Homines natu-
raliter homony-
miam fugiunt.*

DE GENER. SI-
VE DE IDEIS.

*An magis gene-
ra philosophos in
errores, quam
sensus in prae-
judicia vulgus
conji-
ciant.*

funt; quia natura attendit particularia, statim subdit: utrum me accersire vis Titiorum? Itaque nescio, an magis genera Philosophos in errores, quam sensus in falsas persuasiones, seu in praejudicia vulgus conji-
ciant. Nam genera, ut diximus, formas confundunt, seu, ut loquuntur, ideas confusas, non minus ac praejudicia faciunt obscuras. Et vero omnes sectae in Philosophia, Medicina, Jurisprudencia, omnes in vita agenda controversiae, & jurgia sunt a generibus; quia a generibus sunt homonymiae, seu aequivocationes, quae ab errore esse dicuntur. In Physica, quia generica materiae, & formae nomina; in Jurisprudencia, quia longe lateque patet appellatio justae; in Medicina, quia sanum, & corruptum sunt nimis ampla vocabula; in vita agenda, quia vox utile defini-

ni-

nita non est . Atque ita fensisse DE GENER. SI-
antiquos Italiae Philosophos VE DE IDEIS.
haec in lingua latina extant
vestigia:quod *certum* duo signi-
ficat , & quod est exploratum Certum *latinis*
indubiumque , & peculiare , *quae significet.*
quod communi respondet:qua-
si quod peculiare est,certum,fit,
dubium autem quodj commu-
ne.Iisdemque *verum,& aequum*
idem : aequum enim ultimis re- Verum,& Ae-
rum circumstantiis spectatur, quum *latinis*
quemadmodum justum genere *idem.*
ipso : quasi quae genere con-
stant , falsa sint , verae autem
ultimae rerum species . Enim
vero ista genera nomine tenus
sunt infinita: homo enim neque
nihil est , neque omnia . Quare *Homo quia ne-*
nec de nihilo , nisi per aliquid *que nihil est, ne-*
negatum , nec de infinito, nisi *que omnia , nec*
per negata finita cogitare po- *nihil percipit ,*
test . At enim omnis triangu- *nec infinitum.*
lus habet angulos aequales duo-
bus rectis. Ita sane : sed non id
mihi infinitum verum; sed quia
ha-

DE GENER. SI-
VE DE IDEIS.

*Universalia ra-
tionem habent
quandam arche-
typorum.*

habeo trianguli formam in mente impressam, cujus hanc nosco proprietatem, & ea mihi est archetypus ceterorum. Si vero id contendant esse infinitum genus; quia ad eum trianguli archetypum accommodari innumeri trianguli possunt; id sibi habeant per me licet: nam vocabulum iis lubens condono, dum ipsi de re mecum sentiant. Sed enim perperam loquuntur, qui decempedam dixerint infinitam, quod omne extensum ad eam normam metiri possint.

De

De Causis.

C A P. III.

LAtini *causam* cum *negocio*, seu operatione confundunt; & quod ex *causa* nascitur, *effectum* dicunt. Haec autem cum iis, quae de vero, & facto differuimus, conspirare videntur: nam si id verum est, quod factum; probare per causas idem est ac efficere; & ita *causa*, & *negocium* idem erit, nempe operatio; & idem factum, & verum, nempe effectus. *Causae* autem spectantur praecipuae in naturalibus materia, & forma, uti in moralibus finis, in metaphysica author. Itaque verisimile est antiquos Italiae Philosophos opinatos, eum probare a *causis*, qui materiam, sive elementa rei incondita digerat, & disjecta componat in **E** unum;

Latinis causa, & negocium idem.

Cui effectus dictum, quod a causa oritur.

Probare per causas efficere est.

Effectus est verum, quod cum facto convertitur.

Causarum genera.

Probare a causis est elementa rei colligere.

DE CAUSSIS.

*Arithmetica,
& Geometria
vere probant a
caussis.*

*Physica a caus-
sis probari non
possunt.*

*Quodvis fini-
tum infinita
virtute dignetur*

unum; ex quo ordine, & compositione elementorum certa rei forma extet, quae peculiarem naturam in materiam inducat. Quae si vera sunt, Arithmetica, & Geometria, quae vulgo non putantur a caussis probare, eae a caussis vere demonstrant. Et ideo a caussis demonstrant, quia mens humana continet elementa verorum, quae digerere & componere possit; & ex quibus dispositis, & compositis existit verum quod demonstrat; ut demonstratio eadem ac operatio sit, & verum idem ac factum. Atque ob idipsum Physica a caussis probare non possumus, quia elementa rerum naturalium extra nos sunt. Nam quanquam essent finita, tamen infinitae virtutis est ea digerere, componere, & ex iis effectum dare. Neque enim, si ad primam causam spectemus, mi-

no-

noris virtutis est formicam **DE CAUSSIS.**

producere, quam hanc rerum universitatem creasse; quia non minus confert ad formicae formationem, quam ad hujus mundi genesis motus, quo & hic Mundus creatus ex nihilo est, ex quo formica ex sub-

strata materia producitur. Et *Sapientes Christiani in quavis re minima infinitam Dei virtutem agnoscunt.*

fane in asceticis sermonibus nostrae Religionis sapientes, nempe qui & cognitione summi Numinis, & morum sancti-

tate praeclari fuerunt, saepe ex flosculi meditatione in Dei cogitationem perveniunt; quod infinitam in ejus generatione virtutem agnoscunt. Atque id est, quod in *nostra dissertatione de Nostri Temporis studiorum Ratione* dicebamus, quod *Geometrica ideo demonstramus, quia facimus: Physica si demonstrare*

possemus, faceremus. Hinc adeo *Impia pietas est velle Deum probare per causas.*

Impiae curiositatis notandi, qui Deum Opt. Max. a priori pro-

DE CAUSSIS.

Metaphysici veri claritas eadem ac lucis. Ejus rei appositissima similitudo.

bare student . Nam tantundem esset , quantum Dei Deum se facere ; & Deum negare , quem quaerunt . Metaphysici enim veri claritas eadem est numero ac illa lucis , quam non nisi per opaca cognoscimus . Si enim in elatrata fenestram , quae lucem in aedes admittit , intente ac diu intuearis ; deinde in corpus omnino opacum aciem oculorum convertas ; non lucem , sed lucida clatra tibi videre videaris . Ad hoc instar metaphysicum verum illustre est , nullo sine concluditur , nulla forma discernitur ; quia est infinitum omnium formarum principium ; physica sunt opaca , nempe formata , & finita , in quibus Metaphysici veri lumen videmus .

De

De Essentiis, seu de Virtutibus.

C A P. IV.

QUOD Scholae *essentiam* Essentia, vis, vocant, latini *vim*, & *potestatem* appellat. *Essentias* autem omnes Philosophi aeternas, & immutabiles statuunt. *Aristoteles* discrete eas individuas, seu, ut Scholae loquuntur, in indivisibili consistere asseverat. *Plato* autem post *Pythagoram* scientiam esse de aeternis, & immutabilibus sentit. Hinc conjicere licet, antiquos Italiae Philosophos essentias putasse individuas omnium rerum virtutes aeternas, & infinitas; quas proinde latinorum vulgus vocabat *Deos Immortales*, sapientes vero pro uno summo Numine accipiebant: & hac de causa unam *Meta-*

Essentia, vis, & potestas latinis dicta.

Scientia est de aeternis, & immutabilibus.

Dii immortales latinorum sunt infinitae omnium rerum virtutes.

E 3 phy-

§4 *Liber Primus*

DE ESSENTIIS.

Cur metaphysica verissima omnium scientia.

physicam veram scientiam esse, quod de aeternis virtutibus ageret. Hinc dubitare licet, an quemadmodum datur motus, & conatus, qui virtus movendi est; ita detur extensum, & virtus, qua quid extendatur: & uti corpus, & motus sunt proprium physicae subjectum; ita conatus, & virtus extensionis sint materia propria metaphysicae: cujus rei te habeo Authorem PAULLE praestantissime, qui illud sentis, in Physica actus in Metaphysica esse virtutes.

Da

*De Punctis Metaphysicis,
& Conatibus.*

§. I.

E Nimvero Latinis *punctum* & *momentum* idem significabant: *momentum* autem est res, quae movet: & cum *punctum*, tum *momentum* iisdem latinis quid indivisibile dicebatur. An igitur antiqui Italiae sapientes in placitis habuerunt, virtutem esse quandam individua extensionis, & motus? & haec doctrina ab Italia trans mare, uti & aliae multae in Graeciam trajecta, a Zenone postea interpolata? Etenim de hac individua extensionis, ac motus virtute nulli rectius quam Stoici sensitisse mihi videntur, qui de ea per hypothese[m] *puncti metaphy-*

Momentum & punctum latinis idem.

Et quid individuum utrunque.

Doctrina de punctis metaphysicis Italiae assertitur.

DE PUNCTIS. taphysici differuere . Principio enim nullum est dubium quin *Geometria, & Arithmetica post Metaphysicam maxime verat.* *Geometria, uti & Arithmetica supra reliquas omnes scientias, quas subalternas appellant, aut maxime verae sint, aut certe eximiam veri speciem praeseferrant: & vicissim illud adprime verum, quod Metaphysica sit omnis veri fons, & unde in alias scientias omnes derivatur.* *Metaphysica omnis veri fons.* Quisque autem novit Geometras suas syntheticas methodos a puncto ordiri; & protinus ad infinitae rei contemplationem progredi crebris illis postulatis suis, ut lineas in immensum producere sibi liceat. Si quis autem quaerat, qua via id verum, aut ea veri species ex metaphysica in geometriam derivata; nulla fane, quam per malignum aditum puncti. Nam Geometria ex Metaphysica virtutem extendendi desumpsit; quae quia virtus est extēsi, prior

ex-

extenso est, scilicet inextensa. **DE PUNCTIS.**
Quemadmodum Arithmeticus *Virtus extensa*
ex Metaphysica desumpsit vir- *prior extensa est,*
tutem numeri, nempe unum, *ac proinde in-*
quae quia virtus est numeri, non *extensum.*
est numerus: & quemadmodum
unum, quod non est numerus, *Virtus numeri*
numerum gignit; ita punctum, *non est numerus*
quod non est extensum, parit
extensionem. Cum enim Geo- *Qua ratione*
metra punctum definit id esse, *puncti definitio*
cujus nulla pars est, ea defini- *fit nominis.*
tio nominis est; quia nulla sub-
sternitur res, quae partes non
habeat, & tamen mente, vel
stylo designes. Quemadmodum
unius definitio apud Arithme-
ticum nominis quoque est; quia
ii praestituunt unum multipli-
cabile, quod re ipsa unum non
est. At Zenonii eam puncti de-
finitionem rei existimant, quan-
tum sit punctum instar ad quod
de indivisibili extensionis mo-
tusque virtute mens humana
cogitare possit. Quare falso il-
lud

DE PUNCTIS. Iud vulgo putant, Geometriam suum subjectum a materia depurare, seu, ut vulgo Scholae loquuntur, *abstrahere*. Nam Zenonii nullam scientiam geometria exactius materiam tractare existimabant; nempe materiam, quam ei meram suppeteret metaphysica, hoc est extensionis virtutem. Neque Aristotelis contra Zenonios demonstrationes super punctis metaphysicis tantam apud ejus asseclas haberent auctoritatem, nisi Stoicis punctum geometricum signum ad instar metaphysici, & punctum metaphysicum corporis physici virtus esset. Uti nec Pythagoras, ejusque asseclae, e quibus ad nos pervenit *apud Platonem Timaeus*, quum de naturae rebus per numeros disseruerunt, naturam vere ex numeris constare arbitrati sunt: sed Mundum, extra quem essent, explicare per Mundum, quem

Punctum geometricum instar metaphysici: & punctum metaphysicum corporis physici virtus.

De Physica Pythagorea judicium.

quem intra se continerent, studuerunt. Idem de Zenone ejusque secta judicium faciendum, qui puncta rerum principia esse existimarunt. Et vero ex omni memoria quatuor Philosophorum classes condi possunt: alii enim Geometrae eximii, qui de Principiis Physicis per mathematicas hypotheses differuerunt; atque in his est Pythagoras: alii Geometria bene instructi, metaphysicaeque cultores seduli nulla hypothese de principiis rerum cogitarunt; & iccirco de naturae rebus metaphysico genere differunt; atque in his est Aristoteles: alii & geometriae ignari, & metaphysicae hostes simplex corpus extensum in materiae usum adornarunt; & hi in principiorum explanatione gravissime tanquam in limine offendunt, at felicius tamen de peculiaribus naturae phaenomenis cogitarunt; atque

in

DE PUNCTIS.

*Idem de Physica
Zenonia.*

*Quatuor Philo-
sophorum classes.*

Prima.

Secunda.

Tertia.

DE PUNCTIS.

Quarta.

in his est Epicurus: alii denique corpus quantum & quale principia rerum esse voluerunt; ut ex antiquis, qui terram, aquam, aërem, ignem, vel singula, vel vel bina, vel cuncta; & ex neotericis Chemicis. Sed hi nihil quicquam pro dignitate de principiis differunt: & ex eorum principiis explicationes peculiarium naturae rerum, praeterquam in paucis, quas periculum magis quam consilium obtulit, feliciter succedunt. Zeno summus metaphysicus ad Geometrarum hypotheses accessit: & uti Pythagoras per numeros, is per puncta de principiis rerum commentatur. Carthesius vero maximus ex aequo metaphysicus, & Geometra accessit ad Epicurum: & quae in principiis offendit de motu, & formatione elementorum, omnibus plenis, uti Epicurus offensiones de vacuo,

*In qua classe
Zeno.**In qua Renatus*

cuo, & atomi declinatione, successu rerum peculiarium feliciter explanatarum compensat.

An eorum ratio sit, quod uterque figura, & machina de naturae rebus differunt: & peculiarium naturae effecta formata & mobilia sunt: de principiis autem, & virtutibus, quia informibus nulla figura, quia indefinitis machina nulla est? Atque haec haecenus ad sententiae Zenoniae declarationem, auctoritatemq; dicta sint. Nunc propria rei propositae argumenta exponamus. Quaelibet minima extensae rei particula in infinitum diduci, Aristoteles geometricis demonstrationibus evincit. Sed Zeno ad eas imperturbatus constat, iisque ipsis sua metaphysica puncta confirmat. Hujus enim rei physicae virtutem in metaphysica dari oportet: alioqui quo pacto Deus omnium perfectio-

Cur Epicurus, & Renatus offendunt in principiis Physicae, & feliciter procedunt.

Aristotelaee demonstrationes Zenonem laedantne, an juvent.

Deus omnium perfectionum cumulus.

F num

DE PUNCTIS. num sit cumulus? extensa quidem in natura sunt; in Deo quid extensum memorare nefas: extensum metimur; infinitum dimensionem indignatur. Extensi vero virtutem *eminenter*, ut nostri Theologi loquuntur, in Deo contineri fas omnino est. Igitur quo pacto conatus virtus movendi est, & in Deo conatus auctore quies; ita prima materia est extensionis virtus, quae in Deo, materiae conditore, purissima mens est. Est igitur in metaphysica substantia, quae indefinitae extensi divisionis est virtus. Divisio physica res est: virtus ut res dividatur metaphysicum argumentum: divisio enim actus corporis est: at essentia corporis, uti & ceterarum rerum, in indivisibili consistit: atque id adeo Aristoteles fateri debet, qui docet. Itaque mihi videtur de alio Aristoteles cum Zeno-

Conatus in Deo quies, extensionis virtus in Deo mens.

Divisio motus & res physica est: divisibilitas virtus, & metaphysica essentia.

De alio Aristoteles cum Zeno-
ne contendit, in idem convenit.

ne

ne contendere, in idem autem **DE PUNCTIS.**

convenire. Nam ille de actu, hic loquitur de virtute. Et quum Aristoteles divisionem partium in infinitum demonstratione diagonalis, quae in iisdem punctis cum laterali secaretur, quae duae lineae ejusdem sunt impatientes mensurae, urget; jam tum non dividit punctum, sed quid extensum, nam designat. At ea ipsa demonstratio, uti & aliae de circulis concentricis, qui in omnibus suis punctis cum centro secarentur, & de parallelis, quae obliqua ad horizontem ductae, quam perpendicularem interfecarent nunquam totam dividerent, & ejus generis aliae, ex puncti definitione, cujus nulla pars est, stabilitae proveniunt. Neque haec mira nobis sunt demonstrata per Geometriam, in cujus definitionibus punctum minima diceretur esse particula in

Aristotelis demonstrationes contra puncta metaphysica ex puncti geometrici definitione proveniunt.

DE PUNCTIS. immensum dividua; sed per quam punctum constituitur individuum, & a puncto ita definito ad haec mira demonstrata pervenitur. Quapropter Zeno per eas demonstrationes in sua sententia se obfirmat potius; tantum abest ut confutetur. Quemadmodum enim in hoc Mundo formarum, quem homo sibi confingit, & cujus homo quodammodo Deus est, hoc definitum nomen, haec res commenticia, cujus nulla pars est, ex æquo iniquis extensis subest, ita & ad hoc instar in Mundo vero, quem Deus condidit, est quaedam individua virtus extensionis, quae, quia individua est, iniquis extensis ex æquo sternitur. Atque adeo virtutes sunt indefinitae; & quia indefinitae, de iis illa *tot, & quot* proloqui non datur; illa *plura, minor* cogitare non licet; illa *magis & minus* indignantur.

At-

Atque eae ipsae demonstra- DE PUNCTIS.
tiones, quae id evincunt, con- *Conatus iniquis*
ficiunt quoque conatum, seu *motibus aequis*
movendi virtutem, utpote rem *subest.*
metaphysicam iniquis motibus
aequum subesse. Et principio
multo magis decet expeditissi- *Conatus dos*
mam Divinae Omnipotentiae *puncti.*
facilitatem, quod is creavit ma-
teriam, quae esset virtus exten-
sionis & motus simul, quam
duplici opera altera materiam,
altera motum creasse. Et bona
metaphysica id suadet; cum
enim conatus quid non sit, sed
cujus, nempe materiae modus;
eadem creatione materiae eum
creatum necesse est. Id ipsum *Natura conan-*
Physicae convenit: extante *do coepit existe-*
enim natura, seu ut Scholae di- *re.*
cunt, *in factio esse*, omnia moven-
tur: antequam extaret, omnia in
Deo quiescebant: igitur natura
conando coepit existere: sive
conatus *natura*, ut Scholae
quoque loquuntur *in fieri* est. Co-

F 3 natus

DE PUNCTIS. natus enim quietem inter & motum est medius. In natura res extensae sunt: ante omnem naturam, res omnem extensionem indignans, Deus: igitur Deum inter & extensa est media res, inextensa quidem, sed capax extensionis, nempe metaphysica puncta. Neque vere aliunde summo inter se commensu, seu, ut dicunt, *proportionem* haec sibi respondent: hinc quies, conatus, motus: atque hinc Deus, materia, & corpus extensum. Deus omnium motor in se quietus: materia conatur; corpora extensa moventur: & ut motus est modus corporis, quies Dei attributum; ita conatus est puncti metaphysici: & uti punctum metaphysicum est indefinita virtus extensionis, qua iniquis extensis aequa subest; ita conatus indefinita virtus movendi est, quae iniquos motus ex aequo ex-

Conatus inter quietem & motum medius.

Punctum medium inter Deum & extensa.

*Deus quietus.
Materia conatur.
Extensa moventur.*

explicat . Renatus tanquam DE PUNCTIS.
fundamentum eorum omnium, *Ratio eorum,*
quae de motuum reflexione , ac *quae cogitat Re-*
refractione praeclarissime cogi- *natus de refre-*
tat , illud substruit , quod mo- *xione , ac re-*
tus ab ejusdem determinatione *fractione motus.*
fit alius; itaut sub eodem deter-
minationis modo , seu *quantitate*,
ut dicunt , plus motus fieri
possit . Unde illud conficit,
plus motus esse in determina-
tionibus obliquis, quam rectis.
Atq; hinc referat rationem, qua-
re corpus obliqua motū duabus
caussis uno eodemque tempo-
re satisfaciatur; alteri sui ponderis,
qua recta deorsum fertur; alteri
directionis , qua obliqua tendit
ad orizontem: & ita ubi in pla-
niciem omnino imperviam inci-
dit , uno eodemque tempore
amborum det effecta caussa-
rum, & reflectat ita motum, ut
angulus reflexionis angulo in-
cidentiae aequus sit : sin in pla-
niciem incidat perviam, motum
re-

DE PUNCTIS.

refrangat, & pro majori minore medii fluxitate, per quod decurrit, propius longiusve abeat a perpendiculari, quam, si per medium uniusmodi pervium deferretur, describeret. Videt quidem verum illud Renatus, sub eodem determinationis modo plus motus fieri posse; rationem autem dissimulat, quia juxta sentit cum Aristotele contra Zenonem: dissimulat, inquam, quod uti diagonali, & laterali aequa subest virtus extensionis; ita motui recto, & obliquo ad orizontem aequa virtus quoque subest movendi. Harum rerum omnium, quae hactenus differuimus, ratio ea est, aut ego fallor, quia puncta, & conatus sunt, per quae primulum res ex sui nihilo existere occipiunt: & a nihilo minima, & ingentia ex aequo distant. Et ea ratione Geometria a Metaphysica suum verum

A nihilo minima, & ingentia ex aequo distant.

rum accipit, & acceptum in ip- DE PUNCTIS,

sam Metaphysicam refundit:
hoc est ad scientiae divinae in-
star humanam exprimit, & ab
humana divinam rursus confir-

mat. Qua cum re ut apte haec
omnia congruunt! tempus di-

*Diviso malum,
bona individua
sunt.*

viditur; in individua re stat ae-
ternitas: nisi alia moveantur,
non habes quâ metiri possis
quietem: quare animi pertur-
bationes minuuntur, augentur;
tranquillitas nescit gradus: ex-
tensa corrumpuntur; immorta-
lia indivisibili constant: corpus
divisiones patitur; mens par-
tium impatiens: in puncto op-
portunitas; undique circum-
stant casus: verum praecipuum
est; undique falsa obvia: scien-
tia enim non dividitur, opinio
sectas gignit: virtus nec ultra
nec citra; vitium longe late-
que patet: rectum unum; pra-
va innumera: optimum in quo-
que rerum genere in individua
re

DE PUNCTIS. re collocatur. Atque adeo Mundus physicus est de imperfectis, & rebus in indefinitum dividuis; Mundus metaphysicus de ideis, seu rebus optimis, nempe de individuis virtutibus, quae efficaciae sint indefinitae.

Est in metaphysica genus rerum inextensum extensionis capax.

Cartesius analysim in physicam infert.

Zeno per synthetisim physicam spectat.

Aristoteles metaphysicam nulla hypothese in physicam importat.

Renatus physicam in metaphysicam extulit.

Est igitur in Metaphysica genus rerum quod extensum non est, est tamen capax extensionis. Non id videt Cartesius, quia Analyticorum more materiam creatam ponit, ac dividit. Vidit autem Zeno, quia a Mundo formarum, quem homo sibi per synthetisim e punctis condit, de mundo solidorum, quem Deus creaverat, differere studuit. Non vidit haec Aristoteles, quia metaphysicam reecta in physicam intulit: quare de rebus physicis metaphysico genere differit per virtutes & facultates. Non vidit Renatus, quia reecta physicam in metaphysicam extulit, & de rebus
me-

metaphysicis physico genere DE PUNCTIS.
cogitat, per actus, ac formas.

Utrumque vicio vertendum: *De rebus physici-
cis metaphysico,
de metaphysicis
physico genere co-
gitare, viciosum.*

nam si definire est rerum fines
dirigere, & fines sunt formato-
rum extrema, & formata omnia
a materia per motum educun-
tur, ac proinde naturae jam ex-
tanti accepto sunt referenda; &
incivile est, extante jam natu-
ra, ex qua jam actus habemus,
definire res per virtutes; & an-
tequam natura existat, & res
formatae sint, eas describere
per actus, importunum. Meta-
physica physicam transcendit,
quia de virtutibus agit, & infi-
nito: Physica metaphysicae
pars, quia de formis agit, ac ter-
minatis. Quo autem pacto infi-
nitum in haec finita descende-
rit, si vel Deus id nos doceret,
assequi non possemus: quia id
verum mentis divinae est, quod
& nosse, & fecisse idem. Mens
autem humana finita est, & for-
mata;

*Quo pacto infi-
nitum in haec fi-
nita descenderit
comprehendi non
potest.*

DE PUNCTIS. mata; ac proinde indefinita, & informia intelligere non potest, cogitare quidem potest: quod vernacula lingua diceremus: *può andarle raccogliendo, ma non già raccorre tutte*. Sed id ipsum cogitare fateri est, quae cogitas informia esse, & fines habere nullos. Et ob id ipsum distincte cognoscere humanae mentis vitium potius quam virtus est: nam est cognoscere fines rerum. Mens divina in suae veritatis sole res videt: hoc est dum res videt, infinitas res cum re, quam videt, cognoscit: mens humana, quum distincte rem cognoscit, eam noctu cum lucerna videt, quam dum videt, adlita aspectu amittit suo. Doleo enim, neque doloris formam agnosco ullam; nullos aegritudinis animi cognosco fines: cognitio indefinita; &, quia indefinita, homine digna est: vivida doloris idea est, & illustris, ut
ni-

Distincte cognoscere humanae mentis vitium,

nihil magis. Sed haec metaphy- DE PUNCTIS.
fici veri claritas eadem est. nu- *Metaphysici ve-*
mero ac illa lucis, quam non ni- *ri claritas ea-*
si per opaca distinguimus : me- *dem ac lucis.*
taphysica enim vera illustra
sunt , quia nullo fine concludi,
nulla re formata distingui pos-
sunt : physica autem sunt opa-
ca, quibus metaphysicarum re-
rum lucem distinguimus . Haec
lux metaphysica, live , ut Scho-
lae loquuntur , deductio virtu-
tum in actus , citra inversa
verba , vero conatu gignitur,
hoc est indefinita virtute mo-
vendi , quae iniquis motibus
aequa subest: quae dos est pun-
cti seu indefinitae virtutis , qua
quid porrigitur , & iniquis ex-
tensis ex aequo sternitur.

Lux metaphysi-
ca, seu deductio
virtutum in a-
ctus conatu gi-
gnitur.

G Ex-

Extensa non conari.

§. II.

*Extensorum vel
conatus nullus
omnino est;*

*Vel verissimus
motus est.*

NAm sane extensa non videntur quicquam conari posse, five omnia plena sint ex uno genere corporum, quae aequa vi mutuo sibi obsistant; nam in aequa obsistentia rerum, & plenis omnibus, virtus movendi excitari non potest; five sint plena omnia ex diversis corporum generibus, quorum alia obsistant, alia loco cedant; nam in iis verissimi motus fiunt. Nec vero, si brachio velim parietem perrumpere, conatus est; cum ea sit vera nervorum motio, qua ex remissis intenti fiunt: non aliter vere movetur piscis, qui ripae se applicat, & adversae profluenti resistit. Nam ad eam tentio-
nem alii atque alii spiritus ani-
ma-

males succedunt, ac proinde **EXTENSA NON**
verus fit motus, donec non succedentibus porro aliis, nervi **CONARI.**
languescant ac remittantur. Et

ex genere, si conatus est virtus movendi, qua pollent extensa, impedita, an, ut maxime impedita sit, aliquo pacto explicatur tamen? an omnino explicari nunquam potest? si quo tamen pacto explicatur, is verissimus motus est; sin autem nullo pacto explicari potest, quod hoc vis genus est, quae semper sit irrita? cum vis fieri nulla possit, quin quo momento fit, explicetur; ut quod vim facit tantum intendatur, seu moveatur. Quare si naturae effecta omnia percurramus, ea motu, non conatu nasci comperiemus. Vel ipsam

Lucem vero motu gigni.

lucem, quae temporis momento diffundi videtur, Physici optimae notae docent, temporis successu fieri & vero motu. Atque utinam lux instanti fie-

G 2 ret,

EXTENS **NON** ret, ut ex puncto luculentissimum naturae opus natum haberemus. Etenim si lux instanti temporis gignitur, dari id puncti effectus in natura necesse est. Nam instans temporis loci punctum affectatur. Igitur si lux est directio orbiculorum, quae in instanti fiat, orbiculi haud possunt in una sui parte dirigi, quae extensa sit. Nam extensa sunt extremis determinata; extrema mediis distita: extrema autem, & media tempore & vero motu percurreuntur. Itaque quo lux conatu, & temporis instanti gignatur, orbiculi in punctis, quorum nulla pars sit, dirigi debent. En res in natura esset, quae nullam haberet extensionem. Sed enim ista puncta, in quibus diffundi lucem, oboriri tenebras dicunt sunt nimis corpulenta; nec pro gracili geometriae ingenio exinanita, sive potius ex metaphysicae

ficae subtilitate extensione omni spoliata . Quare extante jam natura , ubi sunt diversi generis extensa , quorum alia dura alia pervia , nulli sunt conatus, sed veri motus . Itaque naturae jam extantis phaenomena non virtute & potestate explicare par est . Jam enim meliorum virtute Physicorum illud differendi genus per studia , & aversiones naturae , per arcana ejusdem consilia , quas qualitates occultas vocant , jam , inquam , sunt e Physicis scholis eliminata . Superest ad huc ex metaphysica id conatus vocabulum . Quare quo differendi genus de rebus physicis omnino perficiatur , e Physicorum scholis est ad metaphysicos amandandum . Nos autem haec ad extremum consiciamus . Natura est motus; hujus motus indefinita movendi virtus conatus; quam excitat infinita mens

EXTENSA NON
CONARI

*Naturae effecta
virtute & potestate
explicare
Physicos dedecet*

*Conatus vocabulum e physicis
scholis ad metaphysicas
amandandum.*

*Natura motus
est : Principium
motus conatus:
Excitator conatus
Deus.*

EXTENSA NON in se quieta, Deus. Naturae
CONARI, opera motu perficiuntur, cona-
 tu incipiunt fieri: ut rerum ge-
 neses motum, motus conatum,
 conatus Deū sequatur.

Motus omnes compositos.

§. III.

Compositae rei
compositus mo-
dius. **C**ompositae rei modum
 est. Nam si modus res ipsa est
 ita se habens, & res extensa par-
 tes habet; modus rei extensae
 sunt plures res, quae ita dispo-
 nuntur. Et vero figura modus
 compositus est, nam tribus mi-
 nimum lineis constat: modus
 compositus locus, nam tribus
 constat dimensionibus: modus
 compositus situs, is enim est
 plurium locorum ratio: modus
 compositus tempus, nam duo
 loci sunt, quorum alter stat, al-
 ter movetur, **Quod & ipsum**
 no.

norunt Auctores latinae linguae, quibus promiscuus particularum usus, & quibus locus & quibus tempus significatur: ut illa *ibi* pro *tunc*, *inde* pro *postea*, *usquam*, *nusquam* pro *unquam nunquam*, & si quae sunt ejus generis aliae. Ad haec exempla compositus motus, nam *unde*, *qua*, & *quo* constat. Tum quia omnes motus aëris circumpulsu fiunt, simplicès, rectique esse nullo pacto possunt. Et quod corpora, sive per aërem decidentia, sive per aëquor sive terrae, sive maris progredientia, lineam rectam describere videantur, ea tamen re ipsa recta non est. Nam *rectum*, & *idem* res metaphysicae sunt. Idem ipse mihi videor; sed perenni accessu & decessu rerum, quae me intrant, a me exeunt, quoquo temporis momento sum alius. Sic quoque *rectus* qui videtur motus, omni

MOTUS OMNES
COMPOSITOS.

Promiscuus latinis loci ac temporis particularum usus.

Motus.

*Motus nullus
rectus.*

*Rectum, & idem
res metaphysicae,
res physicae
pravum, et aliud*

MOTUS OMNES COMPOSITOS. omni temporis momento pravus est . At si quis haec ex geometria spectet, facile metaphyfica cum physicis componet .

Ut curva linea ex innumeris re-ctis, ita motus ex indefinitis conatibus constat.

Nam ea una est verior hypothesis , qua ex metaphyfica in physicam descendamus . Ut enim pravae lineae componuntur ex re-ctis ; quare circulares ex indefinitis re-ctis constant, quia constant punctis indefinitis ; ita compositi extensorum motus ex simplicibus puncto-rum conatibus componuntur. Prava sunt in natura & imperfecta, supra naturam re-ctum, pravorum regula . Sed extensorum conatus ad re-ctos motus hodie eo firmatur, quod si corpus libere, hoc est per non obstantia moveretur, re-cta quidem & in immensum moveretur . Sed id fingere primo prohibet, quod qui id fingunt motum definiunt vicinia-ae corporum mutatione . Quenam

Nullus motus in vano, quia nulla in vano vicinia.

au-

Sive Metaphysicus. 81

autem vicinia in vano? Dix-
rit quis viciniam loci, unde pri-
mo motum est corpus, spectan-
dam esse. Sed si id spectetur,
quo pacto illud *immensum*? An
in immenso quid vicinius, quid
longius? Si iste id fateatur,
quid a Scholastico distat, qui
spacia imaginaria proponit.
Nam ejusdem mentis est ab ul-
tima summi coeli superficie ina-
ne spaciū imaginari; & con-
fingere a loco unde primo cor-
pus motum est, id longius lon-
giusque per immensum inane
promoveri. Deinde id fingere
natura omnino non patitur.
Etenim ideo constant corpora,
quia moventur in pleno; & ideo
plus minusve constant, quia
plus minusve obsistunt aliis,
ipsisque ab aliis obsistitur. Quae
obsistentia nisi sit, nedum non
moveretur, neque recta, ne-
que adeo in infinitum; sed
ut, si ex loco subduceretur
omnis

MOTUS OMNES
COMPOSITOS.

*Idem est fingere
corpus per inane
moveri, & spa-
cia imaginaria
comminisci.*

*Ideo constant
corpora, quia
moventur in ple-
no.*

MOTUS OMNES COMPOSITOS. omnis contentus aër , loci parietes compingerentur, ita corpus in inane eductum dissiparetur. Norunt id verum sapientes linguae latinae Auctores, *Nihil & recte* recta metaphysica, physica prava esse; cum latini religionis causa *nihil* ab opposito *recte* dicant: quasi nihilo opponatur rectum, exactum, perfectum, infinitum; & finita, prava, imperfecta sint pene nihil.

*Nihil & recte
cur latinis opposita?*

Extensa inquieta.

§. IV.

Quies res metaphysica est, physica motus.

Quies res metaphysica est, physica motus. Et fingere corpus ex se integrum, seu, ut ajunt, indifferens ad movendum quiescendumque, id Physica non finit. Neque enim licet fingere quid in natura, & extra naturam simul. Natura enim motus est, quo

quo res componuntur, vivunt, EXTENSA IN
dissolvunturque : & in omni QUIETA.

temporis momento aliud nobiscum componitur, aliud a nobis dissolvitur. Quare compositum esse moveri est. Motus *Compositum esse moveri est.*

enim est viciniae seu situs mutatio: nunquam nō corpora corporibus vicina situm mutant: semper corpora effluunt, semper influunt: & haec est vita rerum, fluminis nempe instar, *Vita rerum fluminis instar.*

quod idem videtur, & semper alia atque alia aqua profluit. Quare nihil in natura hanc corporum viciniam, seu eundem situm, vel momento quidem temporis obtinet. Et illud placitum, quod res pergant obtinere formam, qua semel praeditae sunt, Scholas decet, quae ista tutoria naturae consilia in rerum naturalium causis habent. Nam sane quae cujusque rei naturalis propria forma est, *Forma physica est continens rei mutatio,*

ei

EXTENSA IN- ei accedat aliquid, vel decedat.
QUIETA. Quare forma physica nihil
 aliud nisi continens rei muta-
 tio est. Igitur ista perfecta quies
 omnino e physica est procul eli-
 minanda.

*Perfecta quies
 in natura non
 est.*

Motus incommunicari.

§. V.

MOTUS nihil aliud est nisi
 corpus quod movetur;
 ac, si pro severiori metaphysi-
 ca loqui velimus, non tam quid
 est quam cujus. Nam modus
 corporis est, qui a re, cujus est
 modus, nec mente quidem se-
 cernitur. Quare tantundem est
 motum communicari, quantum
 corpora penetrari. Nec sane mi-
 nori reprehensione dignum vi-
 detur hoc placitum, motum a
 corpore in corpus communica-
 ri, quam illud de attractioni-
 bus, motibusque, qui ob fir-
 gam

*Motum commu-
 nicari, penetra-
 ri corpora est.*

*Motus commu-
 nicatio, & at-
 tractio eadem
 videtur.*

gam vacui vulgo Scholarum MOTUS IN-
obtinet : nam tantundem mihi COMMUNICARI.
videtur , corpus projectum se-
cum ferre omnem manus pro-
jicientis impulsu , quantum
aërem in antlia haustum post
se aquam fursum attrahere .
Jam virtute Physicae melioris
per praeclarissima experimenta
isthae attractiones veri aëris
circumpulsus comperti sunt : &
in id placitum constantissime
itur , motum omnem impulsu
nasci . In hos scopulos impin-
git , qui extensa quaedam quie-
scere putet . Sed qui omnia pe-
renni motu moveri , & nullam
esse in natura quietem intelli-
git , is corpus , quod quiescere
videtur , manus impulsu non
excitari ad motum , sed ad
alium motum determinari ; nec
nostrum esse movere quicquam ,
sed Deum omnis motus autho-
rem , eumq; excitare conatum ;
conatum autem incipere mo-

*Omnis motus
impulsu nasci-
tur.*

*Deus omnis mo-
tus author.*

H no-

MOTUS IN- tum ; motus vero in nobis esse
COMMUNICARI. determinationem ; ac deter-
In nobis est mo- minationes alias ex alio machi-
tus determina- narum genere fieri ; & commu-
tio. nem omnium motuum machi-

Communis om- nam aërem, & circumpulsionem
nium motuum esse sensibilem Dei manum, qua
machina aëris omnia moventur ; singula vero
circumpulso. quaeque aliter atque aliter mo-

Motus commu- veri, peculiari machina quod-
nis aëris, ut eva- que sua conficiet . Et si omnis
dit cuiusq; pro- motus localis est, & impulsu na-
prius. scitur , nullum fane discrimen

Omnes motus ex admiserit motum inter , quo
impulsu locales, aqua syphonem subit , quae
& unius modi. omni procul dubio aëris manu
 in syphonem effertur , & quo
 projecta per patentem aërem
 promoventur . Quin nec inter
 projectorum motum, & motum
 quo flamma ardet , planta ado-
 lescent , bestia per prata lascivit,
 quicquam differre iudicabit .
 Omnes enim sunt aëris circum-
 pulsus : & uti peculiarium ope
 machinarum communis aëris

mo-

motus, motus flammae, plantae, bestiaeque fit proprius, ita evadit proprius projectorum. Certe calor, quem pila promotu concipit, ei non est a manu communicatus: & tamen is calor certo certius est pilae proprius. Quid autem calor nisi motus? Igitur manus est machina peculiaris projectus, qua & determinantur nervi, qui sunt in motu ad manus intentionem; & determinatur corpus, quod est in motu ad aliter se movendum; & determinatur aër circumfusus, qui in motu quoque est, ad promovendum projectum: & haec machina communis, nempe aëris circumpulsio, evadit propria corporis projecti: quare proprius ejus est calor, & saepe ignis.

MOTUS IN-
COMMUNICARI.

De Animo, & Anima.

C A P. V.

*Anima vivimus.**Animo sentimus.**Aër anima dicitur.**Aër sanguinis vitae vehiculum*

Elegantia duſim horum verborum *animus*, & *anima*, quod *anima vivamus*, *animo sentiamus*, tam ſcita eſt, ut *T. Lucretius* eam veluti in *Epſicuri* hortulo natam vindicet ſuam. Sed & obſervandum Latinos *animam* quoque *aërem* appellaffe, quem omnium mobiliffimum eſſe conſtat: & nos ſupra differuimus, unum eſſe, qui motu omnibus communi movetur, & deinde peculiarium ope machinarum evadit cujuſque proprius. Hinc igitur conſpicere datur, antiquos Italiae Philoſophos, aëris motu animum, & animam definiviſſe. Et vero vitae vehiculum aër eſt, qui inſpiratus, & tranſpiratus, cor & arterias, & in corde

de arteriisque sanguinem mo-
vet, qui sanguinis motus est ip-
sa vita. Sensus autem vehiculum
est aër, qui per nervos insinuatus
eorum succum agitatur, & fibras
distendit, inflat, contorquet.
Nunc in scholis aër, qui in cor-
de & arteriis sanguinem mo-
vet, *spiritus vitales*; qui autem
nervos, eorumque succum, &
filamenta, *spiritus animales* ap-
pellantur. Atqui longe celerior
est animalis, quam vitalis spiri-
tus motus: ubi enim velis, sta-
tim digitum moveas: sed mul-
to tempore, saltem horae trien-
tis, ut quidam Physici rationem
ineunt, a corde ad digitum san-
guis circulatione perveniat. A
nervis praeterea cordis muscu-
li contrahuntur, & dilatantur,
qua systole, & diastole sanguis
perpetuo movetur: unde san-
guis suum nervis motum acce-
pto referre debet. Igitur hunc
masculum, strenuumque per

DE ANIMO,
ET ANIMA.

*Aër nervorum
vehiculum sen-
sus.*

*Spiritus vitalis
inertior, anima-
lis actuosior.*

*Motus sangui-
nis nervis debe-
tur.*

H 3 ner-

DE ANIMO, nervos aëris motum, *animum*;
 ET ANIMA. effœminatum & succubum, ut
 ita dicam, in sanguine, *animam*
 dixerunt. Cum autem de *im-*
 mortalitate Latini loqueban-
 tur, eam *animorum*, non ani-
 marum dicebant. An ejus locu-
 tionis origo sit, quia eius au-
 ctiores animi motus liberos &
 ex nostro arbitrio; motus au-
 tem animae non sine corporis,
 quod corrumpitur, machina gi-
 gni animadverterent: & quia
 libere animus movetur, infini-
 tum desiderat, ac proinde im-
 mortalitatem. Quae ratio tanti
 momenti est, ut Metaphysici
 etiam Christiani hominem per
 arbitrii libertatem a brutis di-
 stingui putaverint. Certe Ec-
 clesiae Patres hominem immor-
 tali animo factum, & propter
 Deum immortalem factum,
 hinc praecipue confirmant,
 quod appetit infinitum.

De

De Anima Brutorum.

§. I.

Congruit cum his, quae modo differuimus, ea locutio, qua Latini animantia rationis expertia dixerunt *bruta*: brutum autem iisdem idem ac immobile significabat: & tamen *bruta* moveri videbant. Necessarium igitur est, antiquos Italiae Philosophos id opinatos, *bruta*, quod non nisi a praesentibus moveantur, ea immobilia esse, & ab objectis praesentibus, veluti per machinam moveri: homines autem principium internum motus habere, nempe animum, qui libere moveatur.

Brutum Latini immobile.

Bruta a praesentibus objectis, tanquam machina moventur.

Da

De Animi sede.

§. II.

A Nimi sedem & domicilium antiqua Italiae Philosophia cor esse opinata est: nam latini vulgo in corde prudentiam collocatam, & in corde versari consilia, & curas, & in pectore inveniendi acumen, seu ut *Plautine* loquar, *e pectore acetum*, hoc est ingenium promi loquebantur: & illae praeterea locutiones, *cor hominis!* & *excors* pro stupido, *vecors* pro demente, *sucors* pro tardo ad cogitandum; contra *cordatus* pro sapiente: unde P. Scipio Nafica *Corculum* dictus, quia Romanorum omnium sapientissimus oraculi sententia judicatus. An haec quia cum reliqua antiquitate Italica secta consenserit, a corde nervorum ori-

Latini in corde Prudentiam collocarunt.

Acetum pectoris.

Cor hominis!

Excors.

Vecors.

Cordatus.

Corculum.

De nervorum origine antiquorum opinio.

originem duci? Et quod nobis videamur in capite cogitare, quia in capite sunt organa dūm sensuum, quorum alter est omnium maxime disciplina- bilis, nempe auditus; visus al- ter, qui omnium est maxime acerrimus? Sed de origine ner- vorum a corde opinio per no- stri temporis Anatomen jam falsa comperta est: ii enim a ce- rebro tanquam a stirpe per to- tum corpus diffundi observan- tur. Quare in glandula pineali animum humanum veluti in specula Cartesiani collocant, & inde omnes corporis motus per nervos excipere, & per motus objecta speculari opinantur. At- qui saepe homines cerebro de- minuti, & vivere, & moveri, & sentire, & ratione feliciter uti observatum. Sed & in corporis parte, ubi plurimum mucoris, sanguinis minimum, ac proinde crassa tarda que sedere animum veri-

DE ANIMI SE-
DE.

*Cur videamur
in capite cogitan-
re.*

*An sedes ani-
mae in glandu-
la pineali.*

*Homines cere-
bro deminuti re-
ste utuntur ratione.*

DE ANIMI SE-
DE.

*Mechanica re-
fragatur, men-
tem in capite
corpori praeside-
re.*

*In plantis vi-
tae sedes in se-
mine.*

*Cor primum ge-
neratur, novis-
simum interit.*

*An in corde
principium vi-
tae, & in prin-
cipio vitae prin-
cipium rationis?*

*Animo defice-
re, male habe-
re.*

Sapientis quis.

verisimile non videtur. Mecha-
nica enim in horologio docet,
rotas, quas spiritus proxime
movet, omnium tenuissimas ac
mobilissimas esse: & in plantis
vitae sedes in semine est, & in-
de per truncum in ramos, & per
stirpem in radices diffunditur.
An igitur, quia cor primum
omnium in generatione ani-
mantis extare, salire, ultimum
in morte motu & calore desti-
tui observabant? An quia in
corde vitae flammam ardere
opinarentur? An quia cum quis
deliquit intercipitur, qui cor-
dis morbus est, quem nos Ita-
li vertimus, *svenimento di cuo-
re*, non solum nervorum, sed
etiam sanguinis motum cessare
vident, eum *animo deficere*,
& *animo male habere* putarent,
ac dicerent? & in corde princi-
pium animae, seu vitae, & in eo
principium animi, seu rationis
esse arbitrarentur? An quia sa-
piens

piens est qui vera cogitat, & ju-
sta vult, hinc in affectibus ani-
mum, in animo mentem posue-
runt, quam proinde *mentem*
animi appellaverunt? Certe fo-
mites omnium animi perturba-
tionum, seu affectuum sunt
concupiscibilis, & irascibilis ap-
petitus: & sanguis concupi-
scentiae, bilis irae vehiculum
sive videtur; utriusque liquoris
sedes in praecordiis praecipua.
Itaque ab animo pendere men-
tem putarint, quia ut quisque
est animatus ita cogitat: de
isdem enim rebus pro diversis
studiis alii aliter sentiunt. Ut
tutior cautio sit ad vera medi-
tanda exuere affectus rerum pe-
ne dixerim, quam praesudicia:
praesudicia enim nunquam de-
leas, manente affectu: at affectu
restituto, detrahitur rebus per-
sona, quam iis nos imposuimus,
& ultro res ipsae manent.

DE ANIMI SE-
DE.

Mens animi.

*Fomites affe-
ctuum appetitus
duo.*

*Appetuum se-
des & vehicula.*

*Ab animo pen-
dere mentem.*

*Ut tutior cau-
tio ad vera me-
ditanda, affe-
ctus exuere, an
praesudicia.*

De

De Sceptis Civili Romanorum.

§. III.

Formulae censendi, judicandi, jurandique Romanorum,

AN ideo Romani suas sententias per verba *videri, parere*, & juramenta *ex animi* quisque *sui sententia* concipiebant: quia neminem de se animum affectu vacuum praestare posse arbitrabantur; & judicandi, ac jurisjurandi religio erat, ne, rebus aliter se habentibus, pejerarent?

De

De Mente.

C A P. VI.

Mens latinis idem quod nobis *penſero* : & ab iisdem *mens* hominibus *dari*, *in-di*, *immitti* dicebatur. Par igitur est ut qui has locutiones excogitarint, ideas in hominum animis a Deo creari excitarique sint opinati; ac proinde *animi mentem* dixerint; & ad Deum liberum jus & arbitrium animi motuum retulerint, ut *libido*, seu facultas quaeque desiderandi *sit ſuus cuique Deus*. Qui peculiaris cujusque Deus *Intellectus agens* Aristotelaeorum, *Sensus aethereus* Stoicorum, & Socraticorum *Daemon* esse videatur. Qua de re subtilissimi hujus tempeſtatis Metaphysici multa ingenioſiſſime differtarunt. Verum ſi haec acerrimus *Malebrancius* vera

Mens latinis idem ac nobis penſero.

Mentem a Diis dari.

Ideas a Deo in hominum animis creari.

Mens animâ.

Intellectus agens Aristotelaeorum.

Sensus aethereus Stoicorum.

Daemon Socraticorum.

Malebrancii doctrina arguitur.

I esse

DE MENTE.

esse contendit, miror quomodo in primum Renati Carthesii verum concedat; *cogito, ergo sum*: cum ex eo quod Deus in me ideas creat, conficere potius debeat: *Quid in me cogitat; ergo est: in cogitatione autem nullam corporis ideam agnosco: id igitur quod in me cogitat, est purissima mens, nempe Deus.* Nisi forte mens humana ita sit comparata, ut cum ex rebus, de quibus omnino dubitare non possit, ad Dei Opt. Max. cognitionem pervenerit; postquam eum norit, falsa agnoscat vel ea, quae omnino habebat indubia. Ac proinde ex genere omnes ideae de rebus creatis prae idea summi Numinis quodammodo falsae sint, quia de rebus sunt, quae ad Deum relatae non esse ex vero videntur: de uno autem Deo idea vera sit, quia is unus ex vero est. Adeout *Malebrancius* si constare

stare doctrina vellet, docere **DE MENTE.**

debuisset, mentem humanam, nedum corporis, cujus mens sit, sed vel sui ipsius a Deo cognitionem induere; itaut nec se quoque agnoscat, nisi in Deo se cognoscat. Mens enim cogitando se exhibet: Deus in me cogitat: in Deo igitur meam ipsius mentem cognosco. Sed haec esset Malebrancicae doctrinae constantia. Quod autem

in nobis recipimus illud est, *Deus omnis motor primus Auctor.*

quod Deus omnium motuum, sive corporum, sive animorum, primus Auctor. Sed heic illae

fyrtes, illi scopuli: quonam pacto *Unde mala?*

Deus mentis humanae motor; & tot prava, tot foeda, tot

falsa, tot vicia? quonam pacto *Quid arbitrium hominis liberum?*

in Deo veracissima & absolutissima scientia; & in homine liberum rerum agendarum arbitrium? Certo scimus Deum omnipotentem, omniscium, optimum;

cujus intelligere, verum;

I 2 CU-

DE MENTE.

cujus velle, bonum; cujus intel-
ligere simplicissimum, & prae-
sentissimum; cujus velle desi-
xum, & ineluctabile. Quinim-
mo, ut Sacra docet pagina, ne-
mo nostrum potest *ad Patrem*
ire, nisi *Pater* idem *traxerit*
Quomodo trahit, si volentem
trahit? En Augustinus: *non so-
lum volentem, sed & labentem*
trahit, & voluptate trahit. Quid
aptius & divinae voluntatis
constantiae, & nostri arbitrii li-
bertati? Hinc fit quod in ipsis
erroribus Deum aspectu non
amittimus nostro: nam falsum
sub veri specie, mala sub bono-
rum simulacris amplectimur: fi-
nita videmus, nos finitos senti-
mus; sed id ipsum est, quod in
finitum cogitamus: motus
corporibus excitari; a corpor-
bus communicari nobis videri
videmur; sed eae ipsae motu
excitationes, eae ipsae commu-
nicationes Deum, & Deum
men-

*In ipsis errorum
tenebris lucet
Deus.*

mentem motus authorem afferunt & confirmant: prava ut recta, multa ut unum, alia ut idem, inquieta ut quieta cernimus: sed cum neque rectum, neque unum, neque idem, neque quietum sit in natura; falli in his rebus nihil aliud est, nisi homines vel imprudentes, vel falsos de creatis rebus, in his ipsis imitamentis Deum Opt. Max. intueri. Ideo Metaphysica de indubio vero tractat; quia de argumento est, de quo si vel dubites, si vel erres, si vel fallaris, certus fias.

DE MENTE.

Cur metaphysica agat de indubio vero.

De Facultate.

C A P. VII.

Facilitas unde dicta. **F**acultas dicta quasi *facilitas* : unde postea *facilitas* : quasi sit expedita , seu exprompta faciendi solertia . Igitur ea est *facilitas*,qua virtus in actum deducitur. Anima virtus est:visio actus : sensus videndi facultas. Quare satis eleganter *Scholae* loquuntur , quum sensum,phantasiam , memoriam , intellectum *animae facultates* dicunt:sed elegantiam inquinant, quum colores , sapes , fonos, tactus in rebus esse opinantur. Nam si sensus facultates sunt, videndo colores , sapes gustando , fonos audiendo , tactu frigida , & calida rerum facimus . Ejus antiquorum Italiae Philosophorum sententiae integrum in verbis *olere , & olfa-*

Animae facultates eleganter in scholis dictae.

Facultates sunt eorum, quae facimus.

Sensus externi.

Olent res, olfaciunt homines.

facere vestigium extat: res enim *olere*, animans *olfacere* dicitur, quod animans odorem olfactu faciat. Phantasia certissima facultas est, quia dum ea utimur rerum imagines fingimus. Sensus internus item: nam advertendo vulnus, qui pugna excedunt, dolorem sentiunt. Ad haec exempla intellectus verus facultas est, quo, quum quid intelligimus, id verum facimus. Igitur Arithmetica, Geometria, earumque soboles Mechanica sunt in hominis facultate: quia in iis ideo demonstramus verum, quia facimus. Physica autem in facultate Dei Opt. Max. sunt, in quo uno vera facultas est, quia expeditissima & expromptissima est: ut quae in homine facultas est, ea in Deo purissimus actus sit. Atque haec dissertata illud consequitur, quod quemadmodum homo intendendo mentem modos rerum,

DE FACULTATE.

Phantasia.

Sensus internus.

Intellectus verus.

Arithmetica, Geometria, & Mechanica sunt in hominis facultate.

Physica in facultate Dei.

Vera facultas in Deo.

DE FACULTATE. rum, earumque imagines, & verum humanum gignat; ita Deus intelligendo verum divinum generet, verum creatum faciat.

Ut vere omnia sunt pensieri di Dio. Itaut quod nos vernacula lingua improprie dicimus, Statuas, & Picturas *pensieri degli Autori*; id proprie de Deo dicatur, esse omnia quae sunt *pensieri di Dio.*

De Sensu.

§. I.

Latinis omnia mētis opera sensus. **L**Atini *sensus* appellatione non solum externos, ut sensus videndi, ex. gr. & internum, qui *animi sensus* dicebatur, ut dolorem, voluptatem, molestiam; sed iudicia, deliberationes, & vota quoque accipiebant: *Ita sentio*, ita iudico: *stat sententia*, certum est: *ex sententia evenit*, uti desiderabam: & in formulis illud *ex animi tui*

tui sententia. An igitur, quia DE SENSU.
antiqui Italiae Philosophi opi- *Et haec erat*
nati sint, mentem humanam ni- *Ethnica meta-*
hil percipere nisi per sensus, ut *physica.*
Aristotelaei; vel eam non nisi
sensum esse, ut *Epicuri affectae*;
vel rationem sensum quendam
aethereum ac purissimum, ut
Platonici, *Stoicique* existima-
runt? Et vero Ethnicarum se-
ctarum nulla, quae mentem hu-
manam omni corpulentia pu-
ram agnorunt. Et ideo omne
mentis opus sensum esse puta-
rint; hoc est quicquid mens
agat, vel patiat, corporum ta-
ctus sit. Sed nostra Religio eam
prorsus incorpoream esse do-
cet: & nostri Metaphysici con-
firmant, dum a corporibus cor-
porea sensus organa moventur,
per eam occasionem moveri a
Deo.

*Contrarium do-
cet Metaphysica
Christiana.*

De

De Memoria, & Phantasia.

§. II.

*Memoria quid.**Quid Reminiscencia.**Phantasia eadem ac memoria latinis.**Homini fingere nihil praeter naturam datur.*

Memoria latinis, quae in sua penu per sensus percepta condit, quae *Reminiscencia*, dum promit, appellatur. Sed & facultatem, qua imagines conformamus, & *phantasia* Graecis, & nobis *imaginativa* dicta est, significabat: nam quod nos vulgo *imaginari*, Latini *memorare* dicunt. An quia fingere nobis non possumus nisi quae meminimus; nec meminimus nisi quae per sensus percipiamus? Certe nulli pictores, qui aliud plantae, aut animalis genus, quod natura non tulerit, pinxerunt unquam: nam isti hypogryphes, & centauri sunt vera naturae falso mixta. Nec Poetae aliam virtutis formam,

nam, quae in rebus humanis DE MEMORIA,
non fit, excogitarunt; sed de ET PHANTASIA
medio lectam supra fidem ex-
ollunt, & ad eam suos heroes
conformant. Quare musas *Cur musae me-*
Graeci, quae phantasiae virtu- *moriae filiae.*
tes sunt, memoriae filias esse
suis fabulis tradiderunt.

De Ingenio.

§. III.

Ingenium facultas est in u-
num dissita, diversa conjun-
gendi: id *acutum* latini, *obtu-*
sumve dixerunt: utrumque ex
geometriae penetralibus; quod
acutum celerius penetrat, & di-
versa, tanquam duas lineas
in puncto infra angulum re-
ctum, propius uniat; obtusum
vero quia tardius res intrat, &
res diversas, uti duas lineas in
puncto unitas extra rectum an-
gulum longe dissitas a basi relin-
quat.

Ingenium quid
Acutum, et ob-
tufum unde di-
ctum.

DE INGENIO. quatuor. Et ita obtusum ingenium fit quod serius, acutum quod ocius diversa conjungat. Porro *ingenium & natura* latinis idem: an quia humanum ingenium natura hominis sit: quia ingenii est videre rerum commensus, quid aptum sit, quid deceat, pulchrum, & turpe, quod brutis negatum? An quia ut natura gignit physica, ita ingenium humanum parit mechanica; ut Deus sit naturae artifex, homo artificiorum Deus? Certe unde scientia, & inde *scitum*: quod non minus eleganter *ben'inteso*, & *aggiustato* Itali vertunt. An quod scientia ipsa humana nihil aliud sit nisi efficere, ut res sibi pulchra proportione respondeant, quod uni ingeniosi praestare possunt? Et ideo Geometria, & Arithmetica, quae haec docent, sunt scientiarum exploratissimae, & qui in earum usu excel-

Ingenium, & natura idem.

Ingenium propria hominis natura.

Unus homo videt rerum commensus, seu proportionales.

Deus naturae artifex, homo artificiorum Deus.

Cur scitum pro pulchro dictum

Cur Geometria, & Arithmetica scientiarum exploratissimae.

cellunt *Ingenieri* Italis ap-
pellantur.

DE INGENIO.
*Ingenieri cur-
sic dicti.*

De certa facultate sciendi.

§. IV.

Quae meditata disquiren-
di occasionem faciunt,
quae sit propria homini facul-
tas ad sciendum data. Homo
enim percipit, judicat, ratioci-
natur: sed saepe percipit falsa,
saepe temere judicat, perperam
saepe ratiocinatur. Graecae
Philosophorum sectae has ho-
mini ad sciendum facultates da-
tas opinatae sunt, & sua quam-
que dirigi arte: facultatem
nempe percipiendi Topica, ju-
dicandi Critica, ratiocinandi
denique Methodo. De Metho-
do autem nulla in suis Diale-
cticis praecepta tradiderunt:
quia eam satis superque pueri
usu ipso, dum darent Geome-
K triae

*Tres mentis o-
perationes, Per-
ceptio, Judi-
cium, Ratioci-
natio.*

*Tribus artibus
diriguntur To-
pica, Critica,
Methodo.*

*Cur antiquis
nulla peculiaris
Methodi ars.*

DE CERTA FA³ triae operam, ediscebant. Extra
 CULT. SCIENDI. Geometriam antiqui ordenem
 putarunt prudentiae commit-
 tendum, quae nulla dirigitur
 arte; & quia nulla dirigitur
 arte, prudentia est. Nam soli
 artifices percipiunt ut alia pri-
 mo, alia secundo, alia alio
 loco disponas: quae ratio non
 tam prudentem, quam fabrum
 aliquem format. Et vero si me-
 thodum geometricam in vitam
 agendam importes,

*Methodo geome-
 trica nec confi-
 lia instituenda;*

nihil plus agas,

*Quam si des operam ut cum
 ratione insanias:*

& tanquam in rebus humanis
 non regnarent libido, temerita-
 tas, occasio, fortuna, per am-
 fractus vitae recta pergas. Me-
 thodo autem geometrica ora-
 tionem civilem disponere, idem
 est ac nihil in oratione acutum
 admittere, nec nisi ante pedes
 posita commostrare: auditori-
 bus tanquam pueris nihil nisi
 prae-

*Nec oratio civi-
 lis dispensanda.*

praemanſum in os ingerere, & DE CERTA FACULT. SCIENDI.

ut uno verbo complectar, in concione pro oratore doctorem agere. Et ſane demiror, quare ratione iſti, qui tantopere in oratione civili methodum geometricam commendant, unum Demoſthenem in eloquentiae exemplum proponant. Jam ſi ita Diis placet, Cicero confuſus, inconditus, perturbatus: in quo tantum ordinem haecenus doctiſſimi viri, tantamque diſpoſitionis contentionem admirantur, ut prima quae dicit, ſe pandere quodammodo, & ſecunda excipere animadvertant; ita ut quae poſteriore loco dicit, non tam ab eo dici, quam ex rebus iſtis prodire & fluere videantur. At hercule Demoſthenes, quid aliud totus eſt niſi hyperbata: ut recte *Dionyſius Longinus*, omnium Rhetorum judicioſiſſimus, notat? Cui ego illud addiderim, quod in ejus

Ciceronis ordo dicendi.

Demoſthenes perturbatus.

DE CERTA FACULT. SCIENDI.

Et in perturbato dicendi ordine omnis eloquentiae demosthenicae vis consistitur.

Methodus non est quarta mentis opera, sed ars tertiae.

Omnis antiqua Dialectica in Topicam, & Criticam divisa.

perturbato dicendi ordine omnis enthymematica dicendi vi tanquam catapulta intendatur Is enim de more proponit argumentum, ut moneat auditores qua de re agat: mox in rem, quae nihil cum re proposita commune videtur habere, excurrit, ut auditores quodammodo alienet ac distrahat: ad extremum similem rationem inter id quod assumit, & quod proposuit intendit, ut ejus eloquentiae fulmina eo cadant, quo magis improvisa, graviora Neque sane putandum omnem antiquitatem manca ratione usam esse, quod hanc quartam, ut nunc numerant, mentis operam non agnoverint. Non enim ea quarta mentis operatio est, sed ars tertiae, qua ratiocinia ordinantur. Itaque omnis antiqua Dialectica in artem inveniendi, & judicandi divisa est. Sed Academici toti in illa in-

inveniendi, in illa judicandi totum DE CERTA FAC-
ti Stoici fuerunt. Utrique praecul- SCIENDI,
ve: neque enim inventio sine
judicio, neque judicium si-
ne inventione certum esse po-
test. Etenim quonam pacto cla-
ra ac distincta mentis nostrae
idea veri regula sit, nisi ea, quae
in re insunt, ad rem sunt affecta,
cuncta perspexerit? & quam
ratione quis certus sit, omnia *Critica Carthe-*
perspexisse, nisi per quaestiones *siana sine Topi-*
omnes, quae de re proposita in- *ca certa non est.*
stitui possunt, sit persecutus?
Principio per quaestionem an sit,
ne de nihilo verba faciat: deinde
per eam quid sit, ne de nomine
contendatur: tum quanta sit,
sive extensione, sive pondere,
sive numero: porro qualis, &
haec contemplari colorem, sa-
porem, mollitudinem, duriciem,
& alia tactus: praeterea quan-
do nascatur, quandiu duret, &
in quae corrumpatur: & ad hoc
instar per reliqua praedicamen-

DE CERTA FACULT. SCIENDI.

ta conferre, & cum omnibus rebus, quae ei sunt quodammodo affectae, componere; live sint caussae, ex quibus nascatur, live quae producat effecta, live quid operetur, cum re simili, dissimili, contraria, majore, minore, pari collata. Itaque Praedicamenta Aristotelis, & Topica, si quis in iis quid novi invenire velit, inutilissima sunt; & *Lullianus*, aut *Kirkerianus* evadat, & similis ejus fiat, qui scit quidem literas, sed eas non colligit, ut magnum librum naturae legat. At si tanquam indices, & alphabeta habeantur quaerendorum de re proposita, ut eam plane perspectam habeamus, nihil ad inveniendum feracius: ut ex iisdem fontibus, ex quibus copiosi Oratores, & observatores etiam maximi provenire possint. Vicissim si quis in clara ac distincta mentis idea rem perspexisse confidat, facile fal-

Praedicamenta, & Topica Aristotelis qua ratione utilia ad inveniendum.

fallatur, & saepe rem distincte nosse putaverit; cum adhuc confuse cognoscat; quia non omnia, quae in re insunt, & eam ab aliis distinguunt, cognovit. At si Critica face locos Topicae omnes perlustrat; tunc certus erit se rem clare & distincte nosse; quia per omnes quaestiones, quae de re proposita institui possunt, rem versavit: & per omnes versasse, Topica ipsa Critica erit. Artes enim sunt quaedam literariae Reip. leges: nam sunt omnium doctorum virum animadversiones naturae, quae in regulas disciplinarum abierunt. Ita qui ex arte rem facit, is cum omnibus doctis se sentire certus est: sine arte facile fallitur, quia suae unius naturae fedit. Et quidem Tu, sapientissime PAULLE, haec ipsa censes, qui, dum tuum Principem instituis, non eum praecipis recta ad Criticam artem

DE CERTA FA
CULT. SCIENDI.

*Artes sunt lite-
rariae Reip. le-
ges.*

DE CERTA FACULT. SCIENDI.

Cur divisae inter Graecos Topica, & Critica.

Propria sciendi facultas ingenium.

In homine a puero sese exerit.

Quid sit sensus communis.

tem contendere; sed diu multumque exemplis imbui, priusquam artem de iis judicandi erudiatur. Id quorsum, nisi ut prius efflorescat Ingenium, deinde arte judicandi excolatur?

Hoc dissidium inventionis, & iudicii non aliunde inter Graecos ortum, nisi quod facultatem

sciendi propriam non attende-
runt. Ea enim ingenium est, quo homo est capax contem-
plandi, ac faciendi similia. Nos quidem in pueris, in quibus natura integrior est, & minus persuasionibus seu praejudiciis corrupta, primam facultatem se exerere videmus, ut similia videant: unde omnes viros patres, faeminas omnes matres appellant; & similia faciant,

*Aedificare casas, plostello ad-
jungere mures.*

*Ludere par impar, equitare
in harundine longa.*

Similitudo autem morum in

na-

nationibus sensum communem fingit. Et qui de rerum inventoribus scripserunt, tradunt artes omnes, omniaque commoda, quibus ab artificiis genus humanum ditatum est, aut forte fortuna, aut similitudine aliqua, quam vel bruta animantia commostrarint, aut homines sua excogitaverint industria, inventa esse. Haec quae hactenus diximus Italicam sectam novisse, id linguae vestigium docet, quod ratio, quae in scholis *medius terminus* dicitur, *argumen* sive *argumentum* appellarint. Argumen autem inde unde & argutum, seu acuminatum. Arguti autem sunt, qui in rebus longe distitis ac diversis, similem aliquam rationem, in qua sint cognatae, animadvertunt; & ante pedes posita transfiliunt, & a longinquis locis repetunt commodas rebus, de quibus agunt, rationes: quod spe-

DE CERTA FACULT. SCIENDI.

Similitudo mater omnis inventionis.

Argumentum cur ita dictum.

Arguti qui.

Quid autem ingenium.

DE CERTA FACULT. SCIENDI.

Inventio ingenii, & opera, & opus.

Antiquissima Dialectica, Inductio, & Collatio similitum.

Quid syllogismus.

Quid sorites.

Quae differendi ratio subtilis, quae acuta.

specimen ingenii est, & acumen appellatur. Unde ingenio ad inveniendum necesse est: cum ex genere nova invenire, unius ingenii & opera, & opus sit. Quae cum ita se habeant, verisimilis conjectura est, antiquis Italiae Philosophis nec syllogismum, nec soritem probari, sed inductione similitum in differendo usos esse. Et ratio temporum id suadet: nam antiquissima omnium Dialectica erat inductio, & collatio similitum, qua ultimus Socrates usus est: postea syllogismo Aristoteles, sorite Zeno differuerunt. Et vero qui syllogismo utitur, non tam diversa conjugit, quam speciem sub genere positam ex ipsius finu generis explicat: qui utitur sorite causas causas, cuique proximam attexit: quorum qui alterutrum praestat, non tam duas lineas in angulum infra retum conjungere, quam unam
li-

lineam producere; & non tam acutus, quam subtilis esse videatur: quanquam qui sorite quam qui syllogismo utitur, tanto subtilior est, quanto crassiora sunt genera quam cujusque rei causae peculiare. Soriti Stoicorum Geometrica Renati methodus respondet. Sed ea in Geometria utilis, quia eam Geometria patitur: ubi & definire nomina, & postulare possibilia licet. Sed ea, ab argumento trium mensurarum & numerorum abducta, & in physicam importata, non tam utilis est ut nova inveniamus, quam ut ordine disponamus inventa. Tu ipse PAULLE doctissime id mihi firmaveris. Nam quid est, quod alii bene sane multi istam methodum callent, nec quae tu praeclarissime cogitas apti sunt invenire. Tu vero natu grandior ad interiores literas animum appulisti: vitam in judi-

DE CERTA FACULT. SCIENDI:
Methodus Geometrica cur in geometria utilis ad inveniendum
Extra geometrica utilis ut disponamus inventa.

ciis

DE CERTA FACIIS de ingenti re pecuniaria
CULT. SCIENDI. cum principibus & magnae
potentiae viris, necessariis tuis
exercitiam habuisti: omnia viri
liberalis officia hoc saeculo us-
que ad moram officioso, & in-
terdiu & ad multam noctem
obis; & tantum brevi profece-
ris, quantum vix alius in hisce
studiis omnem aetatem abditus
proficere potuisset. Vide ne tua
modestia id methodo accepto
referas, quod est divini ingenii
tui beneficium. Concludamus
ad extremum non methodum
geometricam in physicam, sed
demonstrationem ipsam impor-
tandam. Maximi Geometrae
principia physicae ex principiis
matheseos spectarunt, ut ex an-
tiquis Pythagoras, Plato, ex re-
centioribus Galilaeus. Ita pe-
culiaria naturae effecta peculi-
aribus experimentis, quae sint
peculiaria geometriae opera, ex-
plicare par est. Id curarunt in

no-

nostra Italia Maximus Galilaeus , & alii praeclarissimi Physici ; qui antequam methodus geometrica in physicam importaretur , innumera & maxima naturae phaenomena hac ratione explicarunt . Id curant unum fedulo Angli, & ob id ipsum physicam methodo geometrica publice docere prohibentur. Ita Physica provehi potest. Idq; adeo in dissertatione *de Nostris Temporis Studiorum Ratione*, physicae incommoda ingenii cultu vitari posse innuit; quod aliquis methodo occupatus forte miratus sit. Nam methodus ingenii obstat, dum consulit facilitati : & curiositatem dissolvit, dum providet veritati . Nec Geometria acuit ingenium, quum methodo traditur , sed quum vi ingenii per diversa, per alia, multijuga, disparata in usum deducitur. Et ideo non analytica , sed syn-

DE CERTA FACULT. SCIENDI

Geometria quando acuit ingenium.

Synthesis invenit , Analysis facit vera.

L the-

DE CERTA FA- *thetica* via eam edisci desideraba-
 CULT. SCIENDI. *bam*; ut componendo demon-
 strarem, hoc est ne invenire-
 mus vera, sed faceremus. Inve-
 nire enim fortunae est, facere
 autem industriae: & ob id ip-
 sum neque per numeros, neque
 per species, sed per formas eam
 tradi desiderabam; ut si minus
 ingenium inter ediscendum ex-
 coleretur, phantasia firmaretur
 tamen; quae ita est ingenii ocu-
 lus, ut *judicium est oculus in-*
tellectus. Et vero Carthesiani,
 quos tu, PAULLE, litera, non spiri-
 tu Carthesianos eleganter appel-
 las, animadvertere haec possent,
 quae dicimus, se, quanquam
 verbis negent, re ipsa profiteri:
 qui vera ad quorum normam
 cetera dirigunt, praeter illud,
 quod a conscientia petunt; *co-*
gito; ergo sum; non aliunde nisi
 ab Arithmetica, & Geome-
 tria, nempe a vero, quod faci-
 mus mutuamur: & illa cele-
 brant

brant sit verum ad hoc instar, ut
tria & quatuor faciunt septē; ut DE CERTA FA-
trianguli duo anguli ambo sunt CULT. SCIENDI.
tertio majores: quod tantundum
est, quantum ex geometria phy-
sicam spectare; & qui id postu-
lat, re ipsa hoc postulat, tunc
mibi physica vera erant, cum fe-
ceris: ut geometrica ideo homi-
nibus sunt vera, quia faciunt.

De Summo Opifice.

C A P. VIII.

CUM his, quae de *vero &*
facto differuimus, & quod
verum sit collectio elementor-
um ipsius rei, omnium in Deo,
extrema in homine: & ver-
bum mentis proprium in Deo,
improprium in homine fiat: &
quod facultas sit eorum, quae
facimus, & quae solerter, & fa-
ciliter facimus, haec quatuor
latinorum verba, *Numen*, &
Fatum, *Casus*, & *Fortuna* con-
sentiunt.

Numen.
Fatum.
Casus.
Fortuna.

L 2 De

De Numine.

§. I.

DEorum voluntatem dixe-
re *Numen*, quasi Deus
Opt. Max. suam voluntatem fa-
cto ipso significet, & tanta ce-
leritate & facilitate significet,
quam celer & facilis nutus est
oculorum. Itaut quod *Diony-
sius Longinus* admiratur de *Mo-
se*, eum digne divinam omni-
potentiam, & granditer illa lo-
cutione expressisse; *dixit, & fa-
cta sunt*; latini uno verbo
utrumque significasse videan-
tur. Divina enim bonitas, vo-
lendo res, quas vult, facit, &
tanta facilitate facit, ut eae ex
seipsis existere videantur. Qua-
re cum *Plutarchus* Homeri poë-
sim, & picturas Nicomachi
iccirco laudasse Graecos narret,
quod sponte sua orta, non arte
ulla facta viderentur; ego pu-
to ab hac fingendi facultate

*Divina bonitas
volendo res fa-
cit.*

*Cur Poëtae, &
Pictores divini
dicti.*

Poe-

Poëtas, Pictoresque dictos esse **DE NUMINE.**
divinos; itaut hæc divina fa-
ciendi facilitas Natura fit; in ho- *Natura quid.*
mine autem fit rara & praecla-
ta illa virtus, tam difficilis,
quam commendata, nobis di-
cta *naturalezza*: Cicero verte-
ret *genus sua sponte fusum*, &
quodammodo naturale.

De Fato, & Casu.

§. I.

Dictum latinis idem ac
certum; certum idem ac *Dictum.*
nobis *determinatum*: *Fatum* *Certum.*
autem & *dictum* idem: & *fa-* *Fatum.*
ctum & *verum*, cum *verbo* con-
vertuntur. Et ipsi latini cum
quid celeriter effectum datum
significare volebant, *dictum fa-* *Dictum*
ctum dicebant. Ad hæc & re- *Factum.*
rum & verborum exitum *ca-* *Casus.*
sum dixerunt. Igitur qui Itali
sapientes has voces primi exco-
gitarunt, aeternum causarum
ordinē *fatum*, ejus aeterni caus-
sarum ordinis eventum *casum*

L 3 esse

DE FATO ET CASU. esse sunt opinati: ita ut facta Dei dicta sint, & rerum eventa verborum, quae Deus loquitur, *Cur fatum inexorabile.* casus; & Fatum idem ac factum; & ideo fatum putarunt inexorabile; quia facta infecta esse non possunt.

De Fortuna.

§. II.

Fortuna unde. **F** *Ortuna* five prospera, five adversa dicebatur; & tamen fortuna ab antiquo *fortus*, seu bonus dicta. Quare postea, ut alteram ab altera separarent, *fortem fortunam* dicebant. *Fortuna quid.* Fortuna autem Deus est, qui ex certis causis praeter nostram spem operatur. An igitur antiqua Italiae Philosophia opinata est, Deum bonum facere quicquid facit, & omne verum, seu omne factum idem sit bonum. Nos autem prae nostrae iniquitate, qua nosmetipsos
non

non hanc rerum universitatem DE FORTUNA.
spectamus, quae nobis adver-
fantur, mala putemus; quae ta-
men, quia in Mundi commune
conferunt, bona sunt? Itaque
Mundus sit quaedam naturae
Resp., in qua Deus Opt. Max.
commune bonum spectat ut
Princeps, certum quisque suum
uti privatus: & malum priva-
tum sit bonum publicum: &
quemadmodum salus populi in
Rep. ab hominibus fundata su-
prema lex est; ita in hac rerum
universitate a Deo constabilita,
Fortuna omnium Regina sit;
seu Dei voluntas, qua universi
salutem spectans in privatis
omnium bonis, seu peculiari-
bus naturis dominatur: & uti
saluti publicae salus privata lo-
co cedit, ita conservationi uni-
versi bonum cujusque peculia-
re posthabeatur; atque eo pacto
adversa naturae sint bona.

*Mundus natu-
rae Resp.*

*Quo sensu For-
tuna omnium
Regina.*

CON-

CONCLUSIO.

Operae praecipuum

HAbes, sapientissime PAUL-
LE DORIA; Metaphysi-
cam humana imbecillitate di-
gnam; quae hominī neque om-
nia vera permittat, neque om-
nia neget, sed aliqua; Christianae
pietati commodam, quae verum
divinum ab humano discernat,
neque humanam scientiam di-
vinae, sed divinam humanae re-
gulam proponat; experimenta-
li physicae, quae nunc cum in-
genti humani generis fructu
excolitur, ancillantem; utpote
ex qua id pro vero in natura ha-
beamus, cujus quid simile per
experimenta faciamus. Ete-
nim habes verare, & facere idem
esse (a): atque inde Deum scire
physica, hominem scire mathe-
matica (1), & ita neque Dog-
maticos omnia (2), neque Sce-
pticos nihil scire (3). In idem
genera ideas esse, perfectissimas,
ex

*Summa operis
capita.*(a)
CAP. I.

(1)

§. I.

(2)

§. II.

(3)

§. III.

ex quibus Deus absolute facit; imperfectas, ex quibus homo ex hypothesi facit vera (b). Ex his ipsis probare a causis esse ipsum efficere(c). Sed quia Deus rem quamvis minimam infinita virtute facit, ut existentia actus & res physica est, ita rerum essentiam virtutem ac rem metaphysicam esse, proprium hujus doctrinae argumentū(d). Atque ita esse in metaphysica genus rei, quae est virtus extensionis & motus, & iniquis sive extensis, sive motibus aequa subest; idque punctum metaphysicum esse, hoc est rem quandam, quam ex hypothesi puncti geometrici contemplemur(1): atque ipsis Geometriae sacris Deum purissimam & infinitam mentem demonstrari; inextensum facere extensa, excitare conatus (2), componere motus(3) & quietum (4) movere omnia (5). Habes in homi-

(b)
CAP. II.

(c)
CAP. III.

(d)
CAP. IV.

(1)
§. I.

(2)
§. II.

(3)
§. III.

(4)
§. IV.

(5)
§. V.

(e)
CAP. V.

(f)
CAP. VI.

(g)
CAP. VII.

(1)
§. I.

(2)
§. II.

(3)
§. III.

(4)
§. IV.

(b)
CAP. VIII.

(1)
§. I.

(2)
§. II.

(3)
§. III.

minis anima animum (e). & in animo mentem, & in mente Deum praesidere (f). Et mentem advertendo facere (g) ficta, vel ex hypothese vera humanam, absolute vera divinam (1) (2) (3). Hinc ingenium homini ad sciendum, seu faciendum datum (4). Habes denique Deum (h) nutu, seu faciendo vel- le (1) : fando sive aeterno causarum ordine facere: quod nos ex ignorantia nostra dicimus casum (2) ex nostra utilitate fortunam (3). Recipe in tuam fidem, rogo, haec Italorum de divinis rebus placita. Tuum enim est, qui ex nobilissima & maximarum rerum gestarum monumentis inclyta Italiae familia prognatus es; & Metaphysicae cultura doctissimus per Italiam celebraris.

Re-

Reverendiss. P. Abbas D. Benedictus Laudati Casinensis videat, & referat. Neap. 4. Augusti 1710.

SEPTIMIUS PALUTIUS VIC. GEN.
D. P. M. Giptius Can. Dep.

EMINENTISSIME PRINCEPS.

Inaccessam usque adhuc, novamque Metaphysicae methodum juxta antiquum Italarum sensum ex primitivarum vocum fodinis ab U. J. D. Jo: Baptista de Vico Regio Eloquentiae Professore consueta, qua pollet, industria elucubratam, auctoritate Eminentiae Vestrae diligenter, ac animi voluptate examinavi; nihilque in eadem, quod Orthodoxae fidei, vel Christianorum morum puritatem laedat, deprehendi; quare prae materiae novitate, rerumque obscurarum dilucida, brevique explanatione opusculum hoc dignum puto (si ita Eminentiae Vestrae placuerit) quod publicis typis mandetur; in eo etenim Sapientiae Amatores semina non pauca habebunt, ex quibus, & aliis quae Vir doctissimus, Deo dante, promittit, saecundiores ad Religionis cultum, ac opera naturae contemplanda excitari possunt ideae. Neapoli in Monasterio S. Severini die xxiv. Mensis Octobri 1710.

Emin. Vestrae

Additissimus Servus
D. Benedictus Laudati.

Visa supradicta Relatione, imprimatur.
SEPTIMIUS PALUTIUS VIC. GEN.
D. P. M. Giptius Can. Dep.
Rev.

Rev. D. Petrus Contegna videat, & in scriptis referat.

**GASCON R. BISCARDUS R. GAETA R.
ROSA R. ARGENTO R.**

*Provisum per S. E. Neap. 22. Octobr. 1710.
Mastellonus.*

EXCELLENTISSIME DOMINE.

LEgi librum, cui titulus: *De antiquissima Italorum Sapientia ex linguae latinae originibus eruenda libri tres U. J. D. Johannis Baptistae a Vico Neapolitani Regii Eloquentiae Professoris*: & non solum in eo nihil offendi contrarium bonis moribus, ac regali jurisdictioni: sed miratus sum arcanarum rerum profundissimam eruditionem: Divinae naturae, quantum homini licet, distinctam ac vividam expositionem: Auctor verò hujus cultissimi libri Dei vim tam creatricem, quam universitatis rerum gubernatricem optimis rationibus probat: germana philosophandi libertas pietate conjuncta ab eo summopere promovetur: principia rerum subtili ac facili ratiocinandi methodo explicantur: quin proinde nobilissimum opus ut typis mandetur omnino censeo. Neapoli VII. Kalendas Novembris 1710.

Excell. Tuae

Additissimus famulus.

Petrus Contegna.

Visa supradicta Relatione imprimatur, & in publicatione servetur Reg. Prag.

**GASCON R. BISCARDUS R. GAETA R.
ROSA R. ARGENTO R.**

*Provisum per S. E. Neap. 29. Octob. 1710.
Mastellonus.*